

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Iosephi Ripamontii E Collegio Ambrosiano Historiarvm Ecclesiae Mediolanensis Decas ...

Decas Prima

Ripamonti, Giuseppe

Mediolani, 1617

Liber Tertivs.

urn:nbn:de:hbz:466:1-11209

IOSEPHI
RIPAMONTII
EX DOCTORIBVS
COLLEGII AMBROSIANI
HISTOR. ECCL. MEDIOL.
LIBER TERTIVS.

VXENTIO mortuo, Mediolanensem Ecclesiam nemo vnus habebat, cum eam, & qui poterat obtinere iure, & qui per iniuriam occupabat, continuatis prope funeribus vacuam reliquissent. Auxentij mors adeo laeta fuerat Ciuitati, vt non secus atque caeleste beneficium acciperetur, vulgoque fessas Ecclesiae res tandem respexisse Deum inter se gratulantes ferebant. Mox de Dionysij morte nuntius acceptus pari mœrore laetitiam eam occupauit, desideriumque pastoris optimi, quod spatio locorum, ac temporis longinquitate prope consenuerat, luctuosa recordatione
reno-

renouatum est. Immeritus viri casus, pro tantis virtutibus exsulum occurrebat animis, & super omnia publicum dolorem augebat, quòd cùm à Cæsare pristinam in sedem inuitaretur, abnuerat vltro, præoptaueratq. miserimam vitæ conditionem, ne perditis, ac desperatis populi sui rebus interesset. De ipso autem sine Dionysij deq. tota ipsius peregrinatione non eadem ab omnibus traduntur. Nos Tritermij sequimur testimonium, & fidem. Vrbs Rediciana est in sinibus Armeniæ, multùm nunc imminuta frequentia, & celebritate, quam olim fecerant commercia, & varij per eas terras commeatus. Inclitæ Religionis habebat populum: Aurelius præerat, summa inter Catholicos fama, mox, & decreto cælo, Sanctus appellatus. Ea vrbs, siue Pontifex, siue antiqua Dionysij virtutis admiratione fecerint, vt extorem & vagum in suos fines inuitarent, siue nulla mutua notitia subitum fuerint inuitamentum stabilem aliquam, & certam in catholico solo sedem exquirenti, certè constat, delatum illuc exsulem Dionysium tanquam in altera patria constitisse. Refert Tritermius ille, quem modò nominavi, postquam sancti Pontifices fuerint in conspectu, subitò Aurelium Ecclesiæ Catholicæ casibus illacrimasse, quòd tanti nominis Episcopus, pulsus opibus Arianorum, aliena in terra peregrinaretur inops, egens omnium rerum Ecclesiæq. suæ quodammodo superstes esset: Dionysium vltro solantem, infortunia, protulisse diuini Davidis eam vocem, qua terram vniuersam ancillari Deo Rex ille Regum inquit. Ab ea mutua salutatione,

& colloquio coluit Dionysium Aurelius omnibus officijs, quæ in tali tempore ac fortuna, præstare deberet hospes hospiti, quæue sanctorum inter ipsos caritas, & Apostolica statim necessitudo postularet. Muneris quoque Pontificij societatem iniere, qua in societate breui meritus est Dionysius, vt ipsum Armenia tota veneraretur in parentis loco, vulgoq. furorem increpabant eorum hominum, qui talem procul ab se virum ablegassent. Quasi publicam ad salutem è cælo delapsus mortali fastigio maior, Dæmones, & morbos, & varias humani corporis calamitates verbo ac nutu disieciabat, nec ferme quisquam vnquam illius opem inuocauit irrita spe ac fide. Sed iam laboribus, iam ætate confecto ipsi finis aderat, quem cum diuinitus præfagiret, euocato in secretum Aurelio; Nos inquit mortalem hanc vitam relicturi propè diem sumus. Tu, cum excessero, meas exsuuias, & hoc, quod semper ab immortalitate subducitur, Mediolanum deportabis; Ibi patria terra tegi, ossibusq. maiorum immisceri, naturale mihi votum erat. Sed itineris pericula, & labores, & quicquid interluit pelagi, ne timueris: ire te sospitem oportet, regente cursum Deo. Hæc Dionysius Aurelio. Mox lenta corripitur feбри, quæ facile corpus aridum exaninauit, extinguiturq. ad viij Cal. Iunij anno salutis humanæ trecentesimo septuagesimonono, ingenti prouinciæ totius luctu. Tanta illi morum amabilitas fuit, tanta salutis omnium cura, & cum tantum Ecclesiæ Mediolanensi sui desiderium reliquisset quo tempore mitteretur in exilium, carior euaserat horum hominum animis,

mis, & propter eum, nomen omne Mediolanense venerabantur. Corpus honore supremo cohonestauere ducente funus Aurelio; dein Aurelius ipse viua calcis acrimonia resolutum, & impositum in nauim haud sine popularium fremitu Mediolanum aduexit. Ambrosius patria Romanus, ille magnus, ille daturus in omne æuum Ecclesiæ Mediolanensi nomen è suo, iam nobis præsidebat, ascitus, & vocatus à Deo miris modis, successu, quem post exsequemur; Neq. enim abrumpi nunc ordinem atq. seriem huiusmodi rerum oportebat. Is Ambrosius, vbi Dionysij reliquias, & incliti nominis Aurelium, propinquare mœnibus intellexit, velatus insignibus suis vna cum Sacerdotum agmine processit obuiam; excitaq. suis prope sedibus Ecclesia, cum dolore simul, & gaudio recepit sanctissimi parentis ossa, cum parentem potius ipsum accipere vellet. Volebat inde redire in patriam Aurelius, tactus, vti fas est credere, gregis cura, cuius lamenta, & querelas audiret ex longinquo. Sed tenuit eum Ambrosius, & erat inter ipsos ea societas, isq. cõsensus in Ecclesiæ Mediolanensis administratione, qualem inter Dionysium, & Aurelium admirati Rediciani homines fuissent. Obijt Aurelius Mediolani tanquam in altera patria, nec oculi eius in externa luce quicquam desiderauere; quippe adfidente fratrum in morem Ambrosio, & populo ingemiscente, non secus atq. si mortuum in conspectu parentem haberent. Sepultus est iuxta Diui Dionysij tumulum separata in sede. Id ita fore cognouerat ipse cælesti viso. Nam paulò antequam moreretur, adstiterat ei

per quietem Dionysius, prædixeratq. properum finem, & quemadmodum vicinitate sepulturae coniungerentur. Laudauit mortuum Ambrosius concione, quæ non extat, sed vestigia tamen illius apparent in paucis verbis, quæ superfuse temporis iniuriæ. Nunc peragam inïtia, & Pontificatum ipsius Ambrosij maiore velut sono. Post Dionysij discessum, & Auxentij finem, cum vacua, sicuti narrare cœperam Ecclesia relicta esset, Catholicos inter, & Arianos, de Pontefice eligendo graue certamen incessit. Vtriq. sui corporis creari Pontificem volebant, nec altera pars alteri concedere facillè animos inducebat. Valentinianus autem Cæsar, licet partes Arianas auersaretur faueretq. Catholicis, negotium tamen hoc penitus illorum arbitrij esse putabat oportere, qui rem Ecclesiasticam obtineret; partem ipse Pontificij muneris attingere nullam volebat, quod animi sui iudicium ac institutum alijs quoq. temporibus manifestè testatum fecisset. Et hac nunc orta contentione, cum animi omnium in ipsum intenti essent, prouinciales Episcopos ita fertur allocutus, vt negotio se penitus eximeret; eligerent ipsi quem tanto munere dignum putarent. Ita res permessa Catholicis, quos Arianiper temeritatem interpellabant. Ambrosius patria Romanus Mediolanicum imperio fortè erat hoc tempore venerabilis vir miraculo litterarum, & integritate vite. Is, cum in templo maximo comitia haberentur Episcopo creando, partesq. solito vehementius exarsissent, nuntiato tumultu vadit, & Ecclesiæ gradum infert. Silentium, & repentina

tina fit quies. Ille orationem hanc ingressus, vbi pietas? vbi modestia? vbi verecundia præsentis Numinis esset? exsequebatur inde cætera, & popularium animos, quamquam vultu modestiam imitarentur, contumaciæ propiores, ad pacis, & concordiaë studium adducebat. Cùm iam iræ desedissent, acciperenturq. consilia & monita, repente audita est vox infantis, quæ Ambrosium Episcopum appellaret. Vocem eam sequitur populi consensus, & veluti designatum è cælo pastorem summi infimi, lætis animis amplectuntur. Ipse tamen Ambrosius animo secus agitare, recusare verbis, & vultu, motu quoq. corporis, & declinatione reluctari. Rursus instare patres, factam diuini iudicij significationem, & recusanti vim paratam ostendere. Sed ipsi certum erat omnia prius experiri, quàm sibi munus illud imponi pateretur. Itaque dimissa concione, meditari cœpit ea, per quæ alienare hominum animos ingeniumq. suum facere suspectum atq. inuisum posset. Ac primò quidem truci similis & sanguinario, capitalium rerum iudicia cœpit exercere. Ea scilicet acerbitas, quòd impotentem animum ostenderet, & à pastorali multum abhorreret indole, consentientem populi voluntatem atq. studium immutatura esse videbatur. Sed non fallebat ficta persona ciues, mouebanturq. quotidie magis modestia, & submissione viri, vt sacrum honorem ei demandare vellent. Ambrosius, vt in specie crudelitatis ementienda parum felix fuit, ad alia conuertit animum; & erat prodigus existimationis, & famæ, dum infuke splendorem

dorem

dorem vitaret. Itaq. velle videri voluptarius homo, atq. deditus libidini vulgatæ fœminas inter, & viros; scorta in aulam ibant, scorta per luxum, & lasciuam obuersabantur cubiculo. & facillè aliquis diceret, illuc introductas esse libidines, vbi modestia pudorq. virginalis habitaret. Id quoq. ludibrium mox omnes intellexere, nec magis impudicum credere potuerunt, quam paulò antea immitem credidissent. Quare statuit artes desinere, quæ non procedebant, & omnem in fuga deniq. spem posuit. Noctum quàm occultissimo per posticam aulæ partem egressu, Ticinum intendit iter euentu mirabili. Namq. cum auidè voraret viam, cumq. multas horas ambulando consumpsisset, summo mane conuerso retrorsum gradu, stetit ad portam vrbs, quæ Romana dicitur, ibiq. perplexus atq. confusus animo, diuinæ destinationis altitudinem intellexit, quæ superari non posset humanis consilijs. Ita dissimulato negotio reuertit in Prætorium, intentusq. ciuilibus officijs, Cæsaris ipsius expectabat litteras, si fortè moram, & impedimentum aliquod eæ possent afferre. Cautum namq. legibus erat, vt qui Magistratum aliquem à Cæsare demandatum obtineret, huic ad Ecclesiastica munera ne liceret adspirare. Si quem, populi consensus, vel suffragia cleri vocassent ad sacra gubernacula, interponi Principis auctoritatem oportebat. Ob eam rem, simul atq. consenserant Mediolanenses in electionem Ambrosij, dederant publicè litteras ad Valentinianum, quibus litteris obsecrabant, vt eum virum commodaret afflictis Ecclesiæ rebus.

rebus sineētq̄. diuturna perturbatione iactatam Ciuitatem in ipsius prudentia, & grauitate conquiescere. Ferunt, Valentinianum, simul atq̄. de tota re nuntium accepisset, vt erat studiosus Catholicæ rei, cælesti quadam iucunditate perfusum, gratias egisse Numini, quòd fessis Ecclesiæ rebus præsidium illud ad-mouisset. Inde Mediolanum transmisse diploma, quo sibi electionem eam gratam, & acceptam esse declararet, itemq̄. litteras priuatim ad homines idoneos, per quas, ope summa properari iuberet ea, quæ ad rem exsequendam pertinerent. Sed hæ litteræ dum afferuntur, interim Ambrosio noua fugiendi cupiditas incessit, & licet cognitæ voluntati Numinis acquieuisset, sollicitabatur tamen adhuc animus recordatione muneris tremendi. Leontius quidam erat è præcipua nobilitate vir splendidus & honoratus, atq̄. studiorum similitudine percarus Ambrosio. Apud eum in suburbano cùm aliquandiu latitasset fugitiuus, Principis litteræ sunt allatæ, statimq̄. Leontius datâ dexteram, & hospitij fidem post publicam vtilitatem habuit, ac produxit è latebris Ambrosium. Tunc intente custoditus, Christianisq̄. mysterijs initiatus, tota mox ad spectaculum effusa ciuitate in Pontificali Sede collocatur. Id accidit anno Valentiniani Cæsaris vndecimo, quem tamen alij numerum variant; Sed nos Hieronymi sequimur auctoritatem, & fidem. Quia nostri laboris, & huius curæ, quam suscepimus, magnam sibi partem Ambrosij Pontificatus, & res ab eo gestæ vindicabunt; ideò natales hominis, & studia, quæq̄. de superiore ipsius vita memorantur, exsequemur.

mur . Nam & si propositum est , vt Ecclesie Mediolanensis ætates , & tempora , non huius , aut illius Episcopi vitam litteris hisce consignemus : tamen alterum inest in altero , pertinetq̃ . ad splendorem ipsarum rerum , vt earum auctores ab sui primordijs cognoscantur . Et quamquam Ambrosij vita grauibus viris memorata est ; nobis tamen aliquis esse locus videtur , quem ita videlicet implebimus , nullam vt laboris alieni partem vsurpemus . Ambrosius in Gallia natus est , cùm ibi pater ipsius , Cæsaris nomine Remp. administraret . Circa os infantis ludibundæ apes eloquentiæ gloriam portendere , quæ postea secuta est virum . Romæ studijs operam dedit , queis ingenia ad magnæ fortunæ cultum excitantur ; & facile æquales anteibat . Vt verò forum attigit , causæ ad illum plurimæ deferebantur , atq̃ . similis erat iudiciale regnum obtinenti . Et cùm Probus , qui secundum à Cæsare locum obtinebat , consiliorum socium quæreret , nemo potior habitus fuit . Corpori dignitas , & mira species , animo prudentia , & quædam ad exsequenda negotia lenitas inerat . Id causæ Probo , quamobrem , cùm magni tota Aemilia , & Liguria tumultus essent , ipsum ad inspiciendas componendasq̃ . res destinaret . Addita summa per Insubriam potestas , mandatumq̃ . nominatim , vt Arianorū causa cognita , negotium illud , si qua possit hominum quietate deducere ad pacem conaretur . Ad eam diem nondum baptismo lustratus fuerat ; voluntate tamen , ac studio Christianus censebatur , neq̃ . tunc venturum , in multam ætatem differre , quod iam in ipso
limine

limine vitæ statim vsurpamus. Ambrosij Pontificatum, & hoc pastorale vitæ genus antecessere quædam ambages, quas facile post euentum sapientes viri sunt interpretati. Nam cum Romæ puer celebritati cuidam interesset, in qua solenne erat, Sacerdotum dexteras appetere pijs osculis, dicitur ipse quoq. præbuisse manum exosculandam quasi diuinæ destinationis præfagio. Et Probus, cum in Provinciam eunti mandata daret, ad cætera illud addidit, vt in tractandis popularium animis, Episcopum potius ageret, quam iudicem, & mansuetudinem illam, non rigorem atq. seueritatem hanc exprimeret conaretur. Vtramq. postea rem, occultam & latentem è cælo vim habuisse creditum fuit, & diu habuerit homines in sermonibus hæc Ambrosij dignitatis vaticinia. Postquam in hunc modum Ecclesiæ Mediolanensi pastor est datus, primum Catholici spiritus animiq. redimentum posuit magnopere fugitans Arianos, & omni prouidens ope, ne quis Episcopus infectus ea tæbe, Baptismi sui cæremonijs interesset. Catholici Antistites id mysterium celebrauerunt, moxq. octauo die postquam abluerant, Ambrosium initiauerunt Pontificatu. Simul affuit ipse Cæsar insigni propter eam rem gratulatione ac lætitia. Nam conuersus ad multitudinem, quæ nimirum ad spectaculum illud vndiq. confluxerat, dixit clara voce, vt omnibus audirent, agere se gratias immortalis Deo, quod Pastorem animarum eum elegisset, quem ipse administrationi rerum præposuerat. Ab hoc mysterio & celebritate, statim Am-

Y brosius,

brofius, quò solutior ac expeditior ad Apostolicæ vitæ imitationem foret, patrimonium omne in Christi gratiam alienauit, ita ut, bona, quæ rerum mouentium essent, quæue continerentur auro, vel argento, diuideret in pauperes, fundos & vectigalia reseruaret Ecclesiæ, fructus ipsi fundorum penes Marcellinam sororem essent. His rebus, quacunq. paterent Imperij Christianifines, solita celeritate famæ diuulgatis, & cognito, quemadmodum, summæ ciuitati summus virorum Episcopus foret, magna propter eam rem inter Ecclesiæ principes facta est gratulatio, magnasq. noui Pontificis virtutes in publica luce constitutas ingens piorum expectatio est venerata. Basilius ante omneis exsiliij gaudio, summâq. iucunditatē animi sui missis ex Cappadocia litteris declarauit, & principium hoc fuit inter ipsos amicitia familiaris, qua cælestium rerum consilia communicauere vicissim; Græci quoq. ritus instituta, quæ ritibus Ambrosianis internitent, hinc manauere. At Damasus (is tunc Ecclesiæ Catholicæ princeps erat) ita delectatus est Ambrosij nomine ac fama, & ipsius ad rem Ecclesiasticam ingressu, ut quem vnica virtutis ac sanctimonie virum habebat, eum ipsi concederet vltro, atq. mitteret in partem quotidiani laboris, & curarum. Simplicianus is fuit, ipsi postea successor Ambrosio, & suo loco memorandus inter Ecclesiæ Mediolanensis præsidia & ornamenta. Ad exemplū quoq. pertinuit hic Ambrosij vulgatus honos. Nam cum antea Pontificio decreto cautum fuisset, ne quis ab ipsis rudimentis primæ Christianæ institutionis, Cathecumenis ac neophitis, ad Pontificale munus transfiliendo, continuaret

tinuaret summa infimis, cumq. decretum eiusmodi, multis locis, ob temporum illorum angustias, inutile reperiretur; soluit eum morem exemplū Ambrosij, isq. primus omnium ex neophito Pontifex auditus, alios ab simili loco pōtices dedit. Et publica quidem gratulatio publicusq. cōsensus, ob Ambrosij dignitatē hīcē declarabatur argumentis; cæterū ipsi Ambrosio, corrupti ciuium mores, & amissa disciplina magnum dolorem afferebant. In sacris ordinibus cleroq. vniuerso parum pietatis ac doctrinæ, multum licentiæ atq. libidinis erat. Reliquorum animi truces adhuc superiore tumultu, & contagionis Arianae reliquijs infecti. Non templa, non mysteria, non Apostolici ritus celebrabatur, & erat omnino ea rerum forma, quam pessimus ille Auxentius continuata per nouem & decem annos potestate fecisset. Præterea, Nouatiani duri homines & obstinati, desperatione plebē efferabant, cū dicerent, ijs, qui semel essent lapsi, nullum amplius patere aditū ad gratiam & salutem. Nimirum, vt etiam si quis ex diuturna scelerū consuetudine, saniora cōsilia mentemq. bonā indueret, hunc ipsum ab salutari consilio importuni homines auocarent. Ita q. nouo Pontifici perditorū vita simul, & bonorū desperatio, graue negotium exhibebat. Ea res monuit Ambrosium, vt omneis humanarum rerum curas, etiam si quas Ecclesiastica necessitas iniungeret, in Satirum fratrem exoneraret, peritum vsu, prouidentem ingenio, & ita mistum, ex pietate simul, & prudentia, vt negotiorum administratione, non auocaretur ab animi cultu diuinisq. rebus. Hoc assumpto socio, & adiutore, quotidianæ vitæ consuetudinem hanc Ambrosius instituit. Rem diui-

nam post certas preces primùm omnium facere summo mane. Arido pane vesci, nisi si quando festis diebus paullo lautius epularetur, aut, vbi conuiuio, pauperes accepisset. Amicos quoq̄ inuitare nonnunquam, & descendere ad hilaritatem, quatum dirimere lites, tum virtutis amorem in superbos ac delicatos multorum animos inducere conaretur. Vesci foris omnino nunquam, liberos ad se cuiuslibet aditus permittere; quod alloquijs popularium, & caelestium bonorum contemplationi superesset, id & legendo consumebatur, & scribendo. Alia quoq̄ traduntur plurima de Ambrosij vita, & institutis, quae quoniam sunt eiusmodi, vt in sanctissimum quemq̄ cadere videantur, lubens omitto. Fortasse etiam ad formam absoluti Pontificatus, magis, quam ad historiae fidem, hunc nobis alioqui susceptum esse laborem arbitrari quispiam posset. Illa certe fuisse propria ipsius, non omnium communia, quae sibi tria, ex quo Episcopus est factus, indixit. Nullas nemini nuptias conciliare; nemini suadere bellum; nemini conciliare, quamuis benigne ac liberaliter inuitanti. Cum in hunc modum instituto vitae Pontificalis ordine, ciuium quoq̄ moribus instituendis ac formandis excubaret Ambrosius, maximum Ecclesiasticae rei subsidium Valentinianus excessit, haeredes imperij, Gratianus, & Valentinianus alter, & valens fuisse. Sed rerum summa penes Gratianum mansit, donec Valentinianus puer progressus ad iustam aetatem, vna cum fratre, paternae fortunae molem capefferet. Mite regimen & aptum Ecclesiae rebus,

condiuit

bus, nisi obstitere Iustina furiali spiritu, quæ postea
tantam Ambrosio virtutis exercendæ materiam de-
dit. Hæc nimirum irrequieta mulier & violenta,
nec minus instructa dolis & artibus ad fallendum,
sicut olim omnia tentarat, quæ forent aduersa no-
bis, ita nouo nunc dominatu ad Catholicæ religio-
nis excidium abutebatur. Eius importuna studia &
conatus, ac exitiale in Catholicos odium iam inde
ab ipsius Valentiniani temporibus insigni notabimus
exemplo, nimirum, vt intelligatur non insurrexisse
nunc eam in Ambrosium impetu subito ac repenti-
no, sed occasione data prompsisse quæ funestis diu
consilijs agitasset, atq. gratissimam hanc voluptatem
fuisse mulieri, dedecorare Catholicos omnibus mo-
dis vtq. deperiret illis omnis authoritas ad labora-
re. Simul cura Numinis in suos, & iustitia vindex
apparebit. Martinus iam antea memoratus nobis,
relicta, sicuti demonstrauius per Auxentij diram
infectionem vrbe Mediolano, Turonensem in Gal-
lia Pontificatum obtinuerat, quam postea sancte
atq. admirabiliter Ecclesiam regendo, perfecti Epi-
scopi formam & speciem repræsentauit. Is de ma-
ximis Ecclesiæ suæ rebus, cum aliquando Mediola-
num ad Cæsarem venisset, struxit Iustina calumnias
eiusmodi, queis Princeps exulceratus pessime de ip-
so sentiret, atq. refugeret ab illius consuetudine,
& congressu. Quippe hominem esse turbulentum
ac seditiosum, infidum quoq. Cæsarem domui, &
per negotij speciem explorandum aduenisse,
aliaq. porro quæ muliebri fallax ingenium excogi-
tare

rare posset. Fœmina machinatix Ecclesiæ toti fore cõt-
 tumeliosũ arbitrabatur, si tanti nominis Pontifex Car-
 tholicorum honos dimitteretur inauditus, & contem-
 ptus. Itaq. peregrinus Episcopus, tam ignarus doli,
 quàm culpæ omnis exspers, captato tempore, cum Pa-
 latium ingrederetur, extruditur præceps, ab ijs, quibus
 mandatum fuerat. Indigna res, vt erat, visa Martino,
 ratusq. pertinere ad Ecclesiastici nominis existimatio-
 nem, ne præditus augustissimo sacerdotio præberet ad
 contumeliam, & ludibrium os, neue abiret infecta re,
 cuius rei causa venerat; confugit supplex ad diuinam
 opem, instaurat preces, addit ieiunia, cum ea nimirum
 efflagitatione, vt sibi honestus ad principem aditus da-
 retur, vtq. secundis auribus acciperetur ea, quæ de Tu-
 ronensis Ecclesiæ rebus afferret. Dies vnus, alter, plu-
 res, ab instituta precatione ieiunioq. nectamen, vlla
 constare diuini fauoris aut voluntatis indicia. Septimo
 die cœlestis Ales supra caput adfuit, cum hac voce, iret,
 ac destinata perageret. Ita rursus accedit ad ea limina,
 vnde fuerat eiectus, & per aulicorum ora stationesq.
 pergat aditu libero, donec eò perueniret, quâ folio su-
 blimis Valentinianus de more supplicum alloquijs va-
 cabat. Muliebri iactas arte Cæsar calumnias memori
 seruabat pectore, sicut ingenia sunt hominum, & sicuti
 Principum in ea re capitalis est constantia. Statim vbi
 Martinus accessit, inuisumq. caput oculi Cæsaris adspe-
 xere, exarsit animus mala recordatione, & erumpebat
 ira. Vicit tamen ratio, & sacre dignitatis reuerentia, ne
 quid tristius fieret. Auersus in aliorum colloquia, dissi-
 mulabat imminentem occasione Pontificem iamq. cir-
 cumfusi

cum fusi proceres admiratione nouitatis obuertebant
ora, mussitantes inter se, quid nā illud esset quod sacra,
& sacros tantopere antea solitus venerari, iam repente
immutatus ad spernaretur. Tunc cælestis indignatio, &
vindex Numen apparuit. Cinxit illicò tribunal flamma
totumq. suggestum inuoluens, vltimi exitij horrore per
fudit Principē; simul excitauit animum, vt qui vir esset
Martinus, & quā scelerate adductus in inuidiā protinus
intelligeret. Quare consternatus ab sede Valētinianus,
vltro ruit in Pontificis amplexū, & increpita leuitate,
qua credulis nimium auribus, muliebria dicta, & quere-
las in animum demississet, rogat, effari quid petens vene-
rit, isq. finis incendio; sed non erga Martinū admiratio-
ni, ac pietati. Quippe non solū concessit ei liberaliter
ac benigne, quod in Ecclesiæ Turonensis ornamenta &
dignitatē efflagitarat; sed etiam, quamdiu postea Me-
diolani substitit peregrinus, hōn secus atq. delapsus ē
cælo, & humano fastigio maiore omni veneratione est
complexus, communicauit cum eo consilia de summis
Imperij rebus, & sibi duxit in summi honoris loco, si Au-
gustalem inire mēsam dignaretur. Hæc igitur fuerant
Iustine meditamentā, & artes, quo fauore, & dimoto iam
Valētiniani metu Ariani animos sustulerē. Neq. segni-
ter Ambrosius obuiantibat, quantum illi pro falso, &
prauo niterentur, tantū ipse in contrarium obnitendo.
Turbarū initium præbuit Sirmienensis casus, quē memo-
rabo. Sirmiū est vrbs Illiricarū haud vltima. Eius vrbis
Episcopus, cum fortē diē obiisset, magna inter Catholi-
cos, & Arianos orta cōtentio est, vtri vacuā sedē imple-
rēt, scilicet quia totū pene Illiricū, in hāc, illa muē partē
videba-

ordina.

videba-

videbatur inclinatura victoria, prout Catholicus, vel Arianus eam Cathedralam obtinisset. Iustitia haud unquam segnis ad ea, quae potentiam strueret auctoritatemque. Sectae, cognito discrimine illuc adularat, & sua confestim violentia suoque impetum adduxerat eò, ut Arianus inualesceret. Ambrosius accurrit patri pro suis anxietate & cura; fit clamor & tumultus ingens, & velut Antesignani stabant, hinc torua muliercula, cum sui similibus, inde venerando Pontifex ore, cum moesta Patrum manu. Verique suae partis in perpetuum fortuna ex eo petebatur euentus, futuraque deinceps auctoritas & dignatio, quam illo certamine peperissent. Velut aequus iudex ipsemet exitus, ubi meliora consilia, & animi saniores erant, eò victoriam dedit, & freme nequicquam Ariano, Catholici sui corporis Episcopum creauerunt. Id fuit initium & origo malorum, quae postea rem Mediolanensem, & Ambrosium ipsum afflixere per multos annos, neque deteruit Iustinam casus atrox mulieris unius e suo comitatu, quae nimirum concidit exanimis, cum in eo certamine violentas forte manus Ambrosio causa esset iniicere. Post Sirmiensem hanc ignominiam atque cladem reuersa Mediolanum Augusta iuuenem Gratianum aggreditur artibus, quae abunde pollebat, eique persuadere conatur, ut vetustae religionis templum, de quo inter Catholicos & Arianos ambigebatur, ademptum illis, hisce per summam iniuriam adiudicaret. Ac ea quidem dissoluenda religionis tentatio mox fuit irrita, castigatusque Princeps ab
Ambrosio

Ambrosio Catholicos induxit in eam possessionem, ex qua prope fuerant deiecti. Pontificem tamen ipsum tota res non ideo lætum habebat, quia prospiciebat inde, quæ sibi, & Ecclesiæ suæ longum in tempus certamina talibus initijs pararentur. tertius hic annus Ambrosio curæ pontificalis agebatur. Insequens annus, graui clade, & ipsum, & Ecclesiam vniuersam perculit inclyti nominis Basilium auferendo. Is fuit haud dubiè præcipuum Ecclesiæ lumen, norma pastoralis vitæ, princeps omnium litterarum, & altitudine doctrinæ supergressus terminos atq. captum humanæ mentis. Nuda cubauit humo Basilus, arido pane famem, aqua profluente sitim leuabat, horridi contextus lacerna tegebat corpus, totoq. vitæ cursu dedit exemplum; siue quis in solitudine contemplando, siue quis in hominum frequentia versando, & agendo, felicem huius ærumnosæ vitæ mereri exitum velit. Ambrosius ex huius viri disciplina, & imitatione mistam, & compositam ex utroque genere vitam instituit; & otij monumenta suo loco separatim, exsecuturus, nunc pergam explicare actiones & negotia; quæ narratio pari cum legentium iucunditate summam ipse Pontificis admirationem habebit. Claudianus & Secundianus Episcopi, corrupta in Arium mente, veluti familiam ducebant, audacissimi mortalium, & importunissimi; quorum artes, & commenta dolosque non facile quisquam intelligeret. Hi homines, postquam Ambrosij constantia, & robore decedere

Z

sibi

sibi quotidie magis opes, & partam adhuc auctoritatem vident; eiusmodi consilium iniere, vti se se catholicis inferendo, laterent sub tutela nominis eius; intimo sensu tamen dogma fouerent Arianum, & quando vis aperta non procederet, ex occulto rem gererent. In id ipsum aptatis rebus dispositisq. consilijs, petunt supplices à Gratiano, vti conuocari iubeat ex omnibus vndiq. terris Episcopos; velle se nimirum in eo conuentu maximam nominis suo labem demere, qua labe sint notati, tanquam Catholicæ communionis expertes, diuersam fidem, & contraria instituta sectentur. Id postulatam speciem aliquam habebat pietatis, & prope faciebant religiosi animi fidem iteratæ preces, atq. conatus irrequieti. Cæterum erat iniqua res, & temeraria nimium quantum, postulare, vti duorum hominum causa tot grauissimi patres, tantis discreti spatijs terrarum atq. maris, ab sedibus suis excitentur, & interea dum consulitur infelicitum atq. desperatorum hominum existimationi ac dignitati, destituantur Ecclesiæ pastoribus suis, idq. graue detrimentum Catholica res patiatur. Sensit artem, præuiditq. periculum Ambrosius, nec distulit, quominus obuiam iret. Simul Iustina pro suis impigre capessit pugnam. Ea commendante Arianos, Ambrosio arguente, & increpante, multis contentionibus agitata, eò deniq. deducta res est, vt Aquileiæ conuentus haberetur, libera tamen potestate, si cui conuentum eum obire non placeret. conuenerunt Episcopi propinquis ex locis; Africa, & Gallia legationes

tiones misere. Primo supra cæteros loco fedit Aquileiensis; id Ecclesiæ vetustati datum. Proxima dignitas Ambrosio, quem satis constat, & secundo loco sententiam dixisse, & autoritate præcipua concitores ipsos oppugnasse concilij, multiq. grandiores natu pontifices, & actionis, & subsellij gloriam ei viro concessere. Claudianus, & Secundianus re-
 tecta quidem fraude, sunt damnati, neq. processit improbus conatus, quo se se voluerant immiscere Catholico cœtui, vti nominis eius obtentu sectam Arianam amplificarent. Obtinere tamen id quod proximum erat, vt apud nonnullos ex imperita multitudine censerentur clari & magni, quippe quorum causa concilium habitum fuisset, tanti moliminis res, nec vnquam sine ingenti totius Ecclesiæ motu suscepta & agitata. Sed non ideo quiescebant importuni homines, & lymphati. Iactabant spem suam irritam, asperum atq. præfractum Ambrosium, repudiatas preces, & negatam atq. clausam pio dōlori salutis viam. Palladius erat in eo conuentu, præcipuus instigator Arianorum, & sectæ maximum momentum. Is concoquere non poterat repulsam, ac postquam se se versasset in omneis partes, eò demum est reuolutus, vt à patrum autoritate ac sententia, prouocaret ad alios iudices, & ad eos maxime, qui nullis initiati sacris forent, nulla sacrorum administratione, & cura. Offendit animos tam flagitiosa prouocatio, & ipse in primis Ambrosius hominis notandum esse temeritatem arbitratus, pronuntiauit, indignum esse Pontificatu, qui pontificum

stare decretis abnueret, ac velut in Ecclesie contumeliam iret in iudicium ad profanos magistratus. Hac sententia perculit Palladium Ambrosius ceteriq. subscribere, & concilio finis fuit, fremente nequicquam adhuc Iustina, & frustra miscente precibus lacrimas, querelas, quæue alia quater, ac mouere iuuenilem principis animum possent. Tanta Gratiano pietas in Pontificem erat, nec apud ipsius animum tam valida nouerca, vt obsequij reuerentiam excuteret. Sic, & ille meruerat officijs erga iuuenem, & paternæ voluntatis significatione; otij quoq. fructibus & ingenij monumentis, quam vitæ suæ partem Ambrosius pœne totam ad ipsius arbitrium detulisset. Nam vt cuiusq. rei cognoscendæ studium incessisset Principi, statim sapientiæ summus è suo lumine lumen accendebat, commentando in eam ipsam rem, & scribendo. Hinc prodire libri de fide, ac de Spiritu sancto; itemq. de rebus alijs alijs, quorum postea subtilitatem, & acumen sine fine posteritas est admirata. Ac eò tandem familiaritatis processere, alter quidem communionem litterarum, & ingenij, alter vero morum, & imperij facilitate, vt quædam inter ipsos vitæ societas esset; ac Iustinæ crebro voces audirentur huiusmodi. Se videlicet iam esse peregrinam & hospitem, vel seruam potius, & ancillam; has Valentiniani manibus inferias dari, vt ipsius vxorem in animo successoris professoria lingua sacrificus anteiret. Hæc erant verba, & muliebres que-
rela.

relæ. Cæterùm tanquam oblita solitudinis suæ, oblita imperitantis priuigni, sæpe ex occulto, nonnunquam aperta vi laceſſebat Ambroſium, & aduerſariam illam ſibi ſectæq. ſuæ dirimere neceſſitudinem conabatur. De Pontifice ad Cæſarem, de Cæſare ad Pontificem tranſmittendo compositos ad ſuſpicionem inuidiamq. ſermones, tentabat animos, ſi forte accipere offeſſionem poſſent. Illi ſtabiles & inconcuſſi, perſeuerabant egregia concordia & fide; quam vno exemplo notaſſe ſatiſfuerit. Vir clarus, & opulentus erat Mediolani; Pagano fuiſſe nomen perhibent. Is cætera vita minime malus, vna re noxius & capitalis habebatur, quòd iaceret in omnium ferè mores & inſtituta, probra & cauillos, & intemperantia linguæ dehoneſtaret famam, vt fortè aliquid in cuiuſq. rebus & vita non placeret. Vulgò illius amaræ voces timebantur, & quò plus authoritatis inerat virò, hoc magis atri ſales, & aculeata dicta penetrabant. Fortè hic aliquando in amicorum cœtu, Gratianum, pecudem auream, & patre indignum appellarat, ſubieceratq. cauſas, quæ propediem id euerſuræ imperium forent. Nullum vnquam æuum fuit abſque proditorum veneno; nihil magis Principes odere, quàm vocis libertatem, ipſeque adeo Paganus, ſiue natura commotior, vt dictum eſt, ſiue offeſſione quapiam interpoſita, proceſſerat longius, quàm vt æquæ aures paterentur. Itaque ſtatim accuſatum, & damnatum ſequi pœnam oportebat, vt afficeretur triumuirali ſupplicio.

Non

Non deprecatores multi, & gratiosi, non ipsius claritudo, non magna merita exitium auertebant. Exciuit ea res Ambrosium, commotusq. talis viri casu, & licentiam linguæ proprium hominis esse malum ipse secum reputans, extemplò contendit in regiam leniturus Principis iras, & natiuo vitio prolapsus hominem erepturus pœnæ tam atroci. Fortè Princeps intra domestica septa venationi ferarum intentus, eo ludicro meridianas horas fallebat, quo tempore Ambrosius ad ipsam Palatij portam accessit. Cùm ea parte non pateret aditus, per posticum ingreditur, & obuensis in spectaculum omnium oculis, nemini conspectus ipsi mox obrepit Gratiano. Consurgitur & accurritur vndiq. & ille breuem fore moram præfatus, concedi sibi Paganum petit; nec vltra verbis opus fuit. Absolutus illico est & dimissus, quo negotio, Nouerca, & vniuersus Arianorum cœtus intremuere. Haud multò postea lata lex est, quæ conuenticula Hæreticorum damnabat, neq. dubium habebatur, Arianos designari cum auspice ac principe nominis eius Iustina. Non tradunt annum auctores, quo anno, religionis atq. negotiorum causa redierit Romam Ambrosius, ibiq. sua in patria plurimo concursu, & gratulatione sit celebratus. Consentiant tamen iuisse, tempusq. profectiois notant, quo tempore, compositis Mediolani rebus, & redacta in tutum Ecclesia, ei liceret peregrinari, & abesse. Ego nihil dubitem affirmare, quin hoc ipsum illud possit esse tempus, quippe quo vana sine viribus Iustina, & Gratianus ipse parens Ecclesiæ velut alter, securitatem otiumq.

otiumq̄. præstarent. Nam ea quæ insequentur, continuas insidias, manifesta pericula, sæuos tumultus habebunt, eritq̄. Mediolanensis Ecclesiæ status eiusmodi, qui vel mediocriter sollicitum de suo grege Pastorem euocare domum posset; nedum vt Ambrosius ipse tunc aliquò proficisceretur. Porro de tota Peregrinatione sic accepimus. Statim vbi Romam peruenerit, dedita per urbem fama conuenisse proceres ad illum, & rogasse, vti de fidei mysterijs ad multitudinem concionaretur; auere populum Romanum vnicum veteris gloriæ specim intueri, & sonum illius diuinæ orationis audire; neq̄. recusatum ab Ambrosio. Ita ingenti omnium lætitia magnoq̄. animorum motu concionem auditam; ei Damasum quoq̄. Pontificem Max. interfuisse. Dein ipsum expleta pietate, cuius causa venerat, confectisq̄. negotijs rediisse Mediolanum ad suum Pastorale munus; Hoc esse Romanum iter Ambrosij. Addunt quoq̄. miracula, quæ referã prout in vetustissimis annalibus extant. Ac primum illud memoratur tum temporis ipsius ordine, tum rei, quæ accidit, euentu. Diuerterat ad cauponem ex itinere fortè ita vti sit Ambrosius hominem sceleratum, & impium, & inflatum opinione sui, tanquam quotidiani quæstus incrementa partæq̄. per id mercimonium opes, emolumenta fraudum ipsius, & præmia flagitiorum forent. Id in omni fere congressu iactabat intemperanter, addebatq̄. quoties in eum sermonem ingrederetur, prospera sibi multa & iucunda, triste nihil vnquam accidisse. Sic inter suos, sic apud hospites gloriabatur. Cum hoc
homine

homine voluerat Ambrosius in digressu colloqui more suo de rebus diuinis, & maiorem aliquam hospitij mercedem persolvere, quàm quæ auro, vel argento iam esset persoluta. Sed ille memorando statim repentinas opes, & felicissimos rerum suarum euentus, & quæ alia fordibus negotiator haberet in promptu, cæleste beneficium vitauit, vltroq. monitorem intempestiuum cauillis incessabat. Iam appetebat iusta Numinis indignatio, cuius ineuitabile est telum, idq. diuinitus Ambrosius præfagiuit. Inclamat repente suos, qui per infastæ domus diuerticula, sarcinas colligebant, & postquam momento temporis adfuere; ite mecum hinc inquit; nam vltra stare tecta hæc est nefas, & mox infandis capitibus incident ruina. Horribile dictu. Consensus equis vbi Mediolanensis excessere, corruit domus, & cum vniuersa familia dominum obtriuuit ac elisit. Hoc in ipso contigerat itinere. Mox Romæ, cum inuitatus à principe famina, vt in ipsius priuato sacello rem faceret diuinam, descendisset obuia comitate, & perlitasset, alia res accidit, cuius admiratione repente rota ciuitas in antiquum ciuem, nouum hospitem est obuersa. Matrona trans Tyberim habitabat. Ibi in vicino, plebeia quædam (conditione ac sorte fuisse balnearicem ferunt) inueterata paralyti totis artubus intremiscens dirum exemplum erat eius morbi, & sicuti medici pronuntiabant, non videbatur illa paralytis, sed pestis quædam noua longe tristior ac fœdior, cui ne nomen quidem in tanta calamitatum humanarum varietate posset inueniri.

scimus

ueniri.

ueniri. Ad eò quætiebantur membra, & collidebantur inusitatis modis; corpusq; suo tanquam in tortum in vortice fluctuabat. Hæc mulier, siue monstrum potius, in Ambrosij conspectum deferretur à suis; rogant, obsecrant, vti ferat opem. Simul ipsa in tanta corporis calamitate compos tamen animi, spem concipit & preces, & vota, vestisq; laciniam tremulo contingit capite tanquam oscularetur. Eo scilicet contactu collegit resolutos artus, & inquieta membra, istetitq; ceu passa nihil vnquam. Id præter Paulinum æqualem Pontifici referunt alij quoq; scriptores, quorum, aut incorruptam existimare fidem oportet, aut omnia rerum antiquarum monumenta in dubium vocare. Et urbem Romam quidem Ambrosius in hunc modum obstupescit admiratione rerum suarum, voluerantque retinere plusculos adhuc dies, vulgata in terram Insubriam querela, quòd præcipuum illud Romanæ rei decus haberet sibi ac detineret. Sed ille iam inueterauerat hanc patriam, & redijt. Reuersum antiqui conatus, & artes Arianorum excepere, quasi proferrent meditata per ipsius absentiam scelera; & fortasse factum ipsa peregrinatione remissiore ac desidem arbitrabantur. Fauebat, vti demonstratum fuit Gratianus Ambrosio, totaq; Cæsaris domus in principis composita voluntatem & inclinationem, aut Catholicos gerebat spiritus, aut simulabat solita sequentium artem. Iustina verò, tanquam interiecta, sinceris, & falsis illos qui-

lli

A a

dem

dem omni tentabat ope, si quo pacto posset inficere, & auferre, hos autem intentè custodiebat, ne fortè respicerent flagitia & errorem suum, ac veluti dilaberentur ab signis. Ex eorum numero, qui religionem aliam intimo fouebant spiritu, aliam fronte ac sermone sustinebant, duo pessimi homines agitarant, Ambrosij virtutis ac ingenij famam apud populum eleuare, quod si caderet ex animi sententia, non ambigerent, quin minus in posterum ipsi foret authoritatis, minusq. concionibus eius assentiretur multitudo solita comparare magnos viros promptis animi motibus & ipsa celeritate linguæ. Erant autem ipsi petulanter audaces, & sermone cito, tincti litteris, & certaminibus assueti, nec vltimum in aula locum obtinebat; fuisse cubicularios ferunt. Ibi nacti locum & tempus, & frequentiam eam, quam esse diuulgandæ rei opportunam existimarent, perdifficilem Ambrosio nodum obijciunt, de INCARNATIONE VERBI, statimq. iubent in illo cœtu, quædam arcana mysteria, & diuinæ mortalitatis inenarrabiles modos explicare. Quicquid autem effaretur ac responderet, parati venerant in vtramq. partem vt saltem concertatione verborum, & pompa, illius ingenio ac doctrinæ pares uiderentur. Sensit artem & insidias Ambrosius, ratusq. coercendam esse temeritatem hominum eiusmodi, respondit, se, postero die frequenti concione quantum assequi diuina mortalis posset, totam eius mysterij rationem explicaturum; adessent modò, & in illo

illo celeberrimo conuentu sententiam ipsi quoq. vicissim suam aperirent. Si veritatis, quàm contentionis essent cupidiores, haud ambigere, quin congressus ille dubitandi finis foret. Postero die, sicuti condictum erat, ingreditur templum Ambrosius meditata orationis maiestate ac temperamento, quo scilicet aulicos illos homines, simul faceret compotes veri, simul percelleret ita, vt eiusmodi tentamentis atq. conatibus in posterum esse sibi abstinendum putarent. Exciuit ad concionem vulgata statim fama multos mortales, partim quos audiendi studium & cura, partim quos ipsa diei celebritas mouebat. Postquam cæteri frequentes aderant, quæri iubet Ambrosius, num ipsi concertatores adessent. Post longam moram nusquam apparuere. Indigna res visa, quorum hominum causa, conuentus ille esset indictus, hos homines repente esse dilapsos. Pontifex ipse tamen, conscenso de more suggestu; Debitum ego quidem, inquit, soluturus veni, sed non video creditores meos, qui forsitan crediderant hesternæ luce me posse deterreri. Capto dein ambitu, paulatim ad rem ipsam accessit, & altitudine sapientiæ, qua pollebat, simul Romana facundia, & oris dignitate, mysterium illud yniuersum velut in clarissima luce collocauit, vt neq. de tantis rebus ambigeret quisquam, & irascentum eorum leuitati, ac væcordiæ, qui talem virum sibi ad contumeliam opportunum duxissent. Edidit illam postea concionem Ambrosius, acceptum in primis ipsi Gratiano volumen,

qui per eos fortè dies, in familiari sermone, sicut consueuerat, quasdam obiectas animo suo difficultates exposuisset. At homines aulici, qui vadimonio deserto, Pontificem eluserant, triste ceteris exemplum potuerunt esse, ne qui talia in posterum auderent. Namq. cum ipso concionis tempore, velut facinore suo gestientes ac læti, conscensis equis extra urbem processissent in campum, ibiq. tum flexo in giros, tum incitato ad cursum sonipede, militanter exerterentur, effusi repente ac obtriti miserandum in modum expirauere; isq. petulantia in Pontificem, & ludibrio finis fuit. Fœcunda tamen sceleratorum aula, & plena Iustinæ artium domus aliud tragicæ improbitatis exemplum tulit; quo casu, aulicis mancipijs pesti Regnorum atque urbium faci, est demonstratum, seras fortasse quidem aliquando, sed tamen graues luendas ipsis esse pœnas, cum sua vancordia ac temeritate supergressi, Principis, aut Senatus auctoritatem, Ecclesiæ se se negotijs immiscuere. Genus hominum in ipsa simulatione fidei maxime audax & infidum, & capitale principibus viris, quos dum promereri volunt, trahunt secum in exitium, sicuti Macedonius quidam hoc tempore Gratianum traxit. Ea res gesta est in hunc modum. Priscillianus & affecle, noua in vulgus opinionum portenta spargentes, eoq. crimine damnati Cæsaraugustano conuentu, cum nusquam alibi figere pedem, & collocare domicilium potuissent, cum multo uenerant.

venerant hoc tempore fortè Mediolanum, & ea in vrbe consistendi locum quærebant. Vulgata credo prauitas Iustinæ, inuenis Cæsar, & grauissimis alijs Ecclesiæ rebus intentus Ambrosius, spem fecerant, vel posse latere ibi, vel si deprehenderentur, mouere precibus aliquid, atque tota sparsis vrbe cateruis Arianorum immisce-ri. De Iustinæ fauore ac studio nihil traditur, creditur tamen, quia non abhorret à cætera impietate, molita fuisse quippiam, vt hominibus huiusmodi sedem pararet, atq. vt cum sua cohorte Priscillianus Ariani mali fieret accessio. Certè iam constiterat nona hæc hæreticorum familia, iamq. sui dogmatis elementis animos inficiebant. Innotuere mox Ambrosio; & ille statim excitatos é latebris atq. cubilibus, non antea destitit infectari; quàm exigeret vrbe lace-randa utique miserabiliter, si Priscillianistæ conspirare cum Arianis potuissent. Ita sublata pestis erat, & illa exul ac fugitiua cohors; pudore simul, & metu confusa, mutare falsa re-ctis cogebatur, & à consilijs Ecclesiæ perturbandæ ac miscendæ, ad curam suæ salutis animos conuertebant. Macedonius id publicum bonum interpellauit, haud magna clade si cælestis ira intra caput illud sterisset. Perditus homo, ac vanalis, obtinebat in Regia quendam eiusmodi locum, vt Principis nomine diplomata, & litteras obsignaret, addideratque potestati vim maiorem, quam quanta muneris

muneris huius ante ipsum esse consueuisset. Pleraq. ipse decernebat, & scribebat arbitrato suo, nota principum incuria, vbi blandiente sensim otio, partem curarum, deinde, seq. & imperium in vnum aliquem exonerare, sicut in Macedonium Gratianus ipse iam videbatur exoneratus. Itaque trepida Priscillianistarum turba cum duce suo, facile id imperij probrum animaduertit, & sibi duxit opportunum. Aditum emergantur, & per eosdem corruptelarum omnium interpretes, & proxenetas qui abundè per stationes, & cubicula dispositierant, auri vim ingentem offerunt Præfecto, eaq. mercede statim abstulere diploma, quo restituebantur in eas ciuitates & sedes, vnde fuerant eiecti, totaq. Cæsar augustani iudicij sententia rescindebatur. Execrabilem eam iniuriam in Deum hominesq. consecuta sunt ea, quæ sequi par erat, violata conciliorum auctoritate, polluta Ecclesia, contaminatis facris, & in auaritiam vltimum malorum permissis imperij rebus. Ac primò quidem ab ipso Cæsare Numen orsum, pœnas atroces expetiuit, immittendo bella, & hostes, & clades, quæ res Italas in longum tempus afflixere; deinde verò Præfectum illum originem malorum amouit exitu foedo ac tristi quem meruerat. Namq. cum inter bellicos tumultus incursioneshq. quotidianas, hærente minaciter in tergum hoste, confugisset ad obuiam fortè sacram eadem, neq. aditum vsquam vllum inueniret, obtruncatur temerè inculans Diuum, cuius in fidem atq. tutelam confugisset. Id ita fore prædixerat Ambrosius.

cùm

cùm alieni periculi deprecator superbo illius limine prohibitus item fuisset. Et Macedonius quidem sic finivit. Gratiani verò casum vltimum, quo casu, Præfecti sui scelus atq̃. indignitatem luit, simul initia, & progressus ipsius belli, quatenus rem nostram attingunt, post differam; nouam scilicet Ambrosio materiem laborum & gloriæ, causam quoq̃. doloris, & luctus. Nunc aliud non leue negotium explicabo, quod aduersus restituendæ gentilitatis authores incidit Pontifici priusquam id bellum, ijq̃. casus ingruerent. Fuit enim ea quoq̃. magni discriminis contentio, quippè cuius in exitu ac fine, non Mediolanensis Ecclesia priuatim, sed vniuersa Catholica res ageretur. Initiũ ab ea Senatus populiq̃. Romani parte, quæ patrios antiquos ritus abolitos atq̃. sublatos esse publicæ cladis instar ducebat. Subibat veteris consuetudinis insana dulcedo; adolere profanis ignibus aras, & victimas cædere, quia non licebat, angebantur non fecus atq̃. magna clade rerum suarum, & sicuti superstitio est omnis anxia, & vana, ob eam rem iratos sibi Deos pauebant, qui forent nulli. Diu communicando inter se rem & agitando, tandem eò descendere vt ficta legatione Cæsarem adirent, quod consilium non exitu felicius, quàm initio prudentius fuit. Erant in eo numero primores patrum; ideoq̃. prompta videbatur ad fallendum via. Ita legatos ad Cæsarem totius nomine Senatus mittunt, cum hac querela, sollicitari patres & angere, quia non Romano sacrificarent ritu; ob id ipsum, plenam trepidationis vibem esse, vul-

gò cælestis iras paueri ob religiones intermissas aut neglectas. Petere vt sibi antiqua sacra restituantur, petere necessarios in ea pecuniæ fructus, qui sint adempti. Hoc ferè postulatum fuit, & quò plus dignationis haberet legatio, additum, vt Pontificis maximi nomen acciperet Gratianus, quod alij Cæsares accepissent; honorificum ipse, & religionibus fore, si summus hominum, summus quòq. Pontificum esset. Cauent atq. prospiciunt ope summa, ne quod indicium eiusmodi rerum emanet, eratq. prorsus curara, vt tentatum atq. confectum esse negotium fama eadem ferret. Sed profectò nihil est tam incertum, quàm humana consilia, & quæcunq; sibi mortales inani cogitatione depingunt. Artes autem, & doli maiorem ad socordiam accedunt, & anilia tanquam deliramenta, plerunq. exitus inanes habent. Hęc legatio tam solertibus instructa consilijs, & fraudibus adornata, quodq. videri mirum possit, inter principes, & sapientes agitata viros, vix egressis ab vrbe legatis, emanauit, & pars integra Senatus populiq. statim sciēre, quid irreligiosissimi patrum suscepissent. Fit clamor & tumultus ingens, exoptulant pro se quisq. dolenter iniuriam, & fraudem; & quia verbis ac inani quiritatione nihil agebatur, aue si penitus in remedia tanti mali, Pontificem maximum (Damasus adhuc erat) accedunt. Cùm rem ei totam exposuissent, denuntiant ac profitentur, quicquid referret ementita legatio, nihil ad se pertinere; ita confirmasse animos suos, vt sanguinem effundant potius, quàm à Catholica religione desciscant. Simul ob
 scra-

fecrauerē, vt quando neminem magis attingeret ea fraus, quā ipsum Christi vicarium & omnium parentem, iret obuiam sceleri, & Cæsarem admoneret. Hæc dicta Pontifici, datuſq̄. libellus in eandem ſententiam, quò tanti discriminis denuntiatio teſtator foret. Negotium tamen videbatur arduum & anceps, quippe interpoſita in Cæsarem ipſum adulatione, atq̄. ſuſpecta multorum fide, qui permiſti Iuſtinæ conſilijs, potiebantur aula, & Imperij curis immiſcebantur. Ob eas interiectas difficultates, Pontifex Damasus ad Ambroſij confugit opem & gratiam, miſſiſq̄. celeriter ad eum litteris, & nuntijs, ne in tali tempore deeſſet Eccleſiæ rebus, obſecrauit. Igitur ille, tanta celeritate quantam ipſa res poſtulabat, actionem eam ingreſſus, monere Cæsarem, obteſtari conſiliarios, arguere legatos, Iuſtinæ demum omnia meditata, & conatus excipere, quæ mulier in ea tentatione præcipuè fuerat extimeſcenda. Protulit quoq̄. libellum (nam vnà cum litteris à Pontifice maximo fuerat miſſus,) quo libello, deteſtatio fraudis, & preces publicæ continebantur, nec vlla res magis confirmauit Cæsarem, quò promptius aduerſaretur. Inde legatio cœpit infamis eſſe, perculſiq̄. fautores obmutuère. Sic aduerſus improbum conatum ſtetit Eccleſia. Paullò poſt, inter Maximi arma, Gratiani caſus eſt inſecutus, quem ſcriptores eorum temporum, & inſenſa plerunq̄. principibus fama, in cæleſteis iras retulere, tanquam ob reſtitutos à Macedonio Priscillianiſtas,

Princeps ipse Catholico nomini communiter, & ipsi priuatim Ambrosio piaculum deberetur. Ego censeo rem sicuti gesta est, simpliciter exponendam, nullam interpretationem, nullum aliud triste iudicij nostri verbum inferendo, quàm vt dicamus, eiusmodi casum fuisse, quo potuerint viri principes in omne tempus admoneri, ne religionis, & Ecclesiae curas incuriose, ac segniter tractent, neue cum reliqua rerum mole, id alienum esse negotium finant. Cæterum tamen ex diuerso non abnueri potuisse, Gratianum occumbere nullo iræ cælestis telo, nulla Numinis vindicta, tantùm solita vicissitudine, ac varietate, qua permisti priuatis hominibus principes, boni malis, in bello, in pace, per omneis lethi vias quotidie mortalitatem explent. Id adeò dictum volui, ne cui fortè videer studio pietatis, ac religionis in religionem trahere omnia quæcunq. fiunt in rebus humanis. Scilicet quia Sacris institutis attinemur, eaq. mihi placita est vita, erunt fortasse, qui dici hæc a nobis veluti fauore partium iactent. Sed redeo ad initia belli, quod, & si religioni constituendæ ac sceleri puniendo, excitatum videri diuinitus potuit; habuit tamen ex humana cupiditate causas; solitæ Principum artes, & animorum irritamenta non defuere. Maximus erat domui Cæsarum annexus iam inde à Constantino Magno, ardentis animi vir, potentiae supra modum auidus, & impatiens priuatæ vitæ, quam cum aliquandiu tolerasset, abruperat hoc tempore præfecturæ cuiusdam illecebris inuitatus, & publica mala sibi in occasionem trahens.

Is

Is cum ex Britannia transcendisset in Galliam ausu felici ac magno, statim legiones infensæ Cæsari venientem exceperunt. Et Cæsar, cum excitus, magnitudine periculitenderet in hostem, in itinere, dolo suorum cadit, quodque. Numinis irati horribile videri signum potuit, antequam caderet, ab omnibus repente destitutus, & quacunque. fugeret, eiectus, frustra, diuinam, & humanam opem imploravit. Ea res tantum Ambrosio dolorem tulit, quantum adhuc ipsius monumenta præferunt ac testantur. Laudavit mortuum haud sine gemitu, estque. grauius inuectus in proditorem exercitum, in raptos alienæ ditionis, in fortem humanarum rerum, quæ cum ab eloquentissimo viro perorarentur, erumpabant alijs quoque. lacrimæ, & flebiliter nomine Gratianum ciebant. Hæc fuerunt initia belli, quæ portendere statim eum finem, & eas calamitates, quæ postea sunt insecutæ. Quod nisi Resp. tum Ambrosium habuisset, profecto maiora etiam damna, non Ecclesiam modò Mediolanensem, sed vniuersum Imperij statum afflictaissent. Nam hosti opportuna omnia erant; Valentiniani ætas, Iustinæ malus animus, discors aula, subiectorum animi, quales in Rep. tam ancipiti possent esse. His interijcitur domesticus Ambrosij luctus amisso Satiro fratre, cuius vitam & instituta tradam, & Historia se ferantisper à belli cladibus in hoc veluti funeris officium auertet. Laicum siue populare vitæ genus placuerat Satiro; sed castimonia ipsius, & cælibatus, & magnæ virtutes, Ecclesiastici hominis imaginem præferabant. Iam inde à præfecturæ primordijs in Æmi-

liam ac Liguriam, & postea Mediolanum affectatus frā-
 trem, nunquam discesserat ab ipsius latere. Et postquā
 illum ab administratione Reip. profanoq. magistratu
 Deus ad res Ecclesiasticas auocarāt; particeps curarū
 obierat sedulus omnia negotia, quę domus administra-
 tione cōtinerētur, ne quid scilicet diuinas Pontificis oc-
 cupationes interpellaret. Sed quamuis ipse humana tra-
 ctaret, hæq. vices in eum ab Episcopo forēt inclinatę;
 haud tamen ideo deiectam vnquam á rerum diuinarum
 contemplatione mentem habuit. Semper in eam par-
 tem obuersus, quicquid ageret, aut loqueretur, pende-
 bat á Numine; & hæc illi prima curarum erat. Nau-
 fragus aliquando, cūm dehiscente naui, pœnè sub-
 mergeretur, nullam, vt cætera turba salutis aut ef-
 fugij viam tentauit, sed exorato sacerdote, vt salu-
 taris hostia sibi particulam concederet; suspendit col-
 lo, atq. fretus eo gestamine, se se in aquas demisit,
 tanta securitate, quanta, si per ficca, & solida gradum
 faceret. Inde cūm incolumis ad vrbem littori ap-
 positam enataisset, suaderetq. requiem vltima lassitudo;
 perrexit ire tamen, quia nimirum Arianum ibi
 federe antistitem inaudisset. Tantus inerat viro Ca-
 tholicę sinceritatis amor, atq. tanta contrarij nominis
 detestatio. Cum Ambrosio fratre, corporis habitu, &
 pane indiscreta oris similitudine congruebat ita, vt
 alterum ab altero dignoscerent homines vnica ve-
 stis nota, ac nisi foret id discrimen, quidam error in-
 tuentium oculis obijceretur. Par ad extremum vsq.
 mansit animorum coniunctio, quę cūm sæpe aliās,
 tum extremis hisce diebus est declarata magna fa-
 miliarium approbatione, & iucunditate. Nanq. cūm
 eius-

eiufmodi fortè res, & lites incidiffent, quarum rerum, litium caufa, in Africam Satyro proficifcendum efferet, nifi præcipuam auitæ opulentiaë partem, quam tenebant in ea terra, vellent amittere per incuriam, primò quidem anxius caritate fratris ac defiderio, cunctabatur, ac ex die diem ducebat; itemq̃. Pontifici grata erat cunctatio et mora. Sed vbi negotium instabat graui cum periculo, ne vltro prodegiffe videretur pauperum alimenta victo demum vterq̃. fraterni amoris fenfu, rem ita componunt; vti proficifceretur Satirus, negotioq̃. cõfecto, Mediolanum rediret; Ambrosius interim precaretur á Deo; fospitem reditum, atq̃. ne vltimum illud inter fe colloquerentur. His ita condictis, digreditur Satirus, videbanturq̃. plane animos aduerfus defiderium obfirmaffe. Sed Ambrosius ipfe non obfirmarat, acciditq̃. post aliquot ab digreflu dies, vt follicitaretur inani fratris imagine, ac merore quodam intimo fæpe requireret oculis vnicum illud folatium, & leuamen. Cùm defideriũ & recordatio iã effent acriora, quàm vt ferre animus poffet, eligit è fuis familiaribus, quẽ ad huiufmodi fubita & loginqua maximè strenuum ac fidum habebat. Huic in eam fententiã dat litteras ad Satirum & mandata; retro conuerteret iter, ac rediret; illius opera fe nõ poffe carere; Deũ ipfum vifurũ effe, ne pauperes fui fraudarentur eo fubfidio, quod iret vindicatũ. Verũ Satirus, mutatis ad celeritatem iumentis, & præcifo mœx pelago, procefferat longius quàm vt aflequi nuntius poffet iamq̃. erat in ipfo rerum limine, quarum caufa fuerat profectus. Itaq̃. nihil aliud facere potuit, quàm vt celerrime conficeret omnia; & Deus ipfe quali fauens concordiaë fratrum,

atq̃.

atq. tam vnanimi vitæ, sua præfenti discussit oper-
 tricis, & difficultates, quæ versabantur in causa, quò
 citius eorum desiderium expleretur. Ita, re feliciter
 transacta, redonatur Satirus Ambrosio, quem per to-
 tum illud tempus obseruauere proximi magis quàm
 vnquam antea precibus intentum, & flexo non nihil
 in mœstitiam ore. Marcellina quoq. soror (ea nunc
 in sacrarum virginum cœtu erat Romæ) Diuo Lau-
 rentio Martiri votum nuncupauit, si frater incolu-
 mis reuenisset. Voluerat ei Symmachus persuadere,
 vt procul à belli periculis abesset, neue rediret Me-
 diolanum ad certum exitium. Sed data fides, &
 Ambrosius ipse pluris fuere. Haud multò post mo-
 ritur, quo suo luctu Pontifex credidit defunctam esse
 Remp. imminentibus malis. Idita scilicet optauerat
 ipse, & petierat à Deo opt. max. vt quicquid illud in-
 grueret in res Italas calamitatum, & malorum, suo
 potius expiraretur capite, ac ipsius intra domum
 staret ira. Sed postquam tanta domestica clades
 venit, neq. tamen erat finis bello; excelsum illum
 animum quatefecit humanus sensus, atratoq. Pon-
 tifici focia doloris vniuersa fere ciuitas fuit. Nobi-
 litas clarissimum virum, pauperes parentem, Eccle-
 sia Pontificem alterum flebilibus querelis vrgebat.
 Mortuus à fratre est laudatus, extatq. concio ma-
 ximum ornamentum funeri, quamuis in tanta pu-
 blica mœstitia nihil deesset. Postea honores additi,
 queis coloretur inter sanctos, nempè templum, &
 religio, quæ non sunt huius temporis ac loci. Amis-
 so fratre, Pontifex Ambrosius, negotia pro sola-
 tijs

eijs accipiens ad Reip. curam animum erexit neq. deerat materies, cum Valentinianus Cæsar, post Gratiani casum, velut ictus orbitatis metu, simul attonitus horrore belli, supplex ad illius opem confugisset. Primum paternæ curæ munus, quod res Cæsaris afflictas excepit ac sustinuit, fuit illa nobilis ad Maximum legatio, cum subito profectus in Galliam sua repressit authoritate victorem tyrannum, & flexit ita, ut nequaquam ille pacis condiciones adspernaretur. Interciderunt acta legationis eiusmodi. Sed minime ambigitur, quin tunc Maximus in gratiam Ambrosij deprecatoris abstinerit Italia. Hoc adeo scriptum reliquit Ambrosius ipse in ijs litteris, quibus postea Marcellinæ sorori memoravit Iustinæ infestationes, & furorem. Igitur Tyrannus exoratus ab Ambrosio, sustinuit infesta nunc signa, mox infestior adfuturus. Annus hic ipsi iam erat alter ab rerum nouarum exordio, tertius & octuagesimus à trecentesimo salutis humanæ, pontificatus initi decimus Ambrosio; quo anno, sicuti modicum in tempus ab ipsius Maximi armis, & bello, quies fuit; ita noua certamina fœdique tumultus in ciuilibus prope belli faciem Ambrosium exercuere, donec maior ille metus quietem iterum præstaret. Ab reuiuifcente Deorum inanium cultu, ab Arij reliquijs, & eorum duce Iustina, ab Iouiniani scelere, multiplex & graue negotium incidit Pontifici, eaq. spectacula Mediolanensibus fuerunt. Etiam tempus hoc fuit, quo Martyr Vulsula cum agmine suo, & diuini spiritus Augustinus, ingenti gloria

ria Catholicam Ecclesiam auxere. Hic magis perti-
 nuit ad nomen Ambrosianum, & memorabitur suo
 loco: tempore prior fuit Vrsula, cuius item memo-
 rari finem oportet, quia multæ reliquæ virginum
 earum ad Mediolanensem Ecclesiam peruenere, &
 quia concionanti per id tempus ad populum Ambro-
 sio gratissima ea materies fuit. Maximus, erecto, sicuti
 dictum est, ad imperij cupidinem animo, cum perue-
 nisset in Armoricos, eamque provinciam facile debel-
 lassent, pulsis incolis, partem exercitus induxit in
 vacua tecta & agros, qui postea de veteri militum
 patria, Britannia nomen accepere. Virorum satis
 erat; sexus alter desiderabatur, soboli propagandæ
 eaque inopia, non ultra hominis ætatem duratura res
 videbatur. Inde Maximus efflagitat à Rege Cornu-
 bia per litteras, uti tantum puellarum concedere ve-
 lit è suo Regno, quantum in matrimonia duarum
 legionum sufficiat; ita frequentari Armoricos posse.
 Non abnuitt Cornubiæ Rex, habitoque delectu, virgi-
 num undecim millia Londini in naues imposuit; si-
 mul Vrsulam filiam Connano regionis vniuersæ prin-
 cipi designato iam antea fortè desponsam in id ma-
 trimonium mittit. Cum prospera velificatione præ-
 cederent æquor, aduersi repente flatus onerarias ad
 ipsa penitus littora Germanorum abripuerunt. Mel-
 ga, & Gaunus, latrocinij infames ea tenebant lit-
 tora, & in conspectam illico prædam tendunt. Vbi
 piratica turba, opportunum libidini sexum, oppor-
 tunam ætatem animaduertere, flagitiosis, pro se-
 quisque blanditijs puellas aggrediuntur. Illæ sed enim-
 uero

uerò cùm recusarent, versa in furorem libidine ad vnã
omneis, obtruncantur. Hunc habuit exitum Vrsula
cum cæteris, quamuis alij rem longe secus vniuersam
exsequantur, in contraria nimirum & absurda diuer-
tentes. Ac sanè miramur, etiam in ipsamet Ambro-
siana breuiaria codicesve quotidiana precationis,
narrationem eam adulterinam irrepsisse. Quippe sic
habent. Abhorrentem Vrsulam à regio matrimonio,
postulasse, primùm quidem, vt iuuenis ipse, cui fuerat
desponsa, Christiana sacra sequeretur, deinde vero,
vt sibi decem adsignarentur virgines, quæ singulæ mil-
lenas alias haberent in comitatu. Regium illum iuue-
nem obstupefactum admiratione postulati, percul-
sumq. diuinitus, vltro Baptismum appetiuisse. Vir-
gines dein ipsas, Vrsulæ monitis à patria superstitione
traductas ad Christum, cum ipsamet agminis duce pe-
regrinantes ad sacra loca, Romam, inde Colonia per-
uenisse. Ibi cæsas Hunnorum sauitia, quæ gens tunc
in ea terra grassaretur infensa Christo. Hæc super id
quod ab nullo satis certo authore traduntur, promptè
confutaueris ob indecõta nimium & aliena. Id nobile
Martiriũ accidit anno CCCLXXXIII. quã rebus nostris
infernæ narratione, ob eã quoq. causam operę pretiũ fuit,
vt ex Mediolanensis Ecclesiæ libris, & cõsuetudine tolle-
retur error, qui publicę pietati fraudem adhuc fecisset.
Sequitur annus insignis graui cõtentione. Ambrosiũ inter
& Symmachũ, quæ cõtentio miscuit humana omnia &
diuina; eoque rem adduxit, vt periculo propiores fue-
rint, qui vicere. Tunc de Christiana religione prope est
actum, ac dum Imperio, parcat barbarus, Romani
hominis importunitate ac scelere laborauit Ecclesia.

Certatum est autem, non armis & bello; sed quæ esse dimicatio maior solet, ingenij viribus, & eloquentia, simul gratia & fauore, & artibus, queis pars vtraque abunde pollebat in rectum aut prauum. Eius negotij series altius est reperenda Q. Aurelius Symmachus ea ætate fuit Romæ vir clarissimus, congestis in eum omnibus à natura fortunaq. bonis, honoribusq. quos ciuile fastigium caperet Pontifex, Augur Senator, Præfectus vrbi, quodq. superbiam & fastum facile posset augere, nihil nouum in penatibus, & maiorum inclita facta celebrabantur. Is vnice deditus inanibus Dijs, Gentilitatiq. toti, suas, & magistratus opes, conferebat eò, vt quæ Gratianus aboleuerat sacra, reuocaret, ac noui nunc principatus occasione, ratus aliquid audendum, cum sibi præparasset in aula multotum animos, in modum orationis, litteras ad Valentinianum mittit, queis Aram Victoriæ, & Vestaliû immunitates postulabat restitui ac reponi. Et quia verebatur, ne ipse cum factione sua, momenti parum afferret ad impetrandum, adhibet artem priore quoque legatione frustra tentatam, vniuersique Senatus id esse votum fingit. Valentinianus enim verò trepidare, nescire, quid faceret, quati, simul matris autoritate, simul improborum suasu; destitutus quoque Gratianus, & faciles nimium ad rebellionem animi ante oculos obuersabantur. Nolle repudiare Senatus preces, nolle rursus tam impij decreti auctor fieri. Sic distrahebatur ancipiti cura, & humanæ more mentis, vbi maius exitium ostendebatur, illuc inclinabat, audebatq. tantum facinus ipso pauore. At Ambrosius nunquam
segnis

segnis & incuriosus ad ea, quæ coniuncta cum Ecclesiæ rebus forent, statim ubi de Symmachi postulatis totaq. relatione cognouit, componit illico litteras cū acerrima Deorum insectatione, nutantemq. Valentinianum hisce litteris confirmat, ne fortè labasceret ad impia & iniqua. Ea quasi subitanea fuit propugnatio & catholicæ religionis tutela. Paulo post nactus exemplum ipsius orationis, quam Symmachus ad Cæsarem misisset, institit eius orationis omnia capita sententiasq. confutare violentia pari, quam victoria etiam est insectata. Si quis videre volet duo simulacra facundia, quæ temporibus illis viguit, conciones extant utriusque monumentis inclusa. Nos omittentes ipsorum verba, sententiam referemus, ut neque crescat opus alienis verbis, neque tamen absint ea, quæ clarissimi viri differuere super negotio, in quo tota Christifides agebatur. Igitur Symmachi orationis hæc fuit summa. Cum vetere querimonia, & postulato, se novas ab Senatu preces afferre, postquam iusto dolori cœperit aliquis esse locus, & postquam depellere superiorum temporum iniurias liceat. Antea factum iniquorum hominum arte, ne aditus daretur, quia scilicet intelligerent, si foret audita legatio, ipsis de causa fuisse cadendum. Nunc ad vindicanda maiorum instituta præfectum eundem, & legatum iterum adesse, quem publica commodattractantem, duplex ille titulus introducat, & commendet. Cæteros mortales in eo laborare, ut sibi factioniq. suæ potentiam struant; Senatus curas respice e publicam salutem, & bonam Principis æternamq. famam. Quid

Cc 2 enim

enim profecto conducibilius esse principum existimationi ac nomini, quam si percrebrescat apud genus humanum, ipsos insistere maiorum vestigijs, & in tanta rerum omnium licentia, nihil penitus vlturpare velle, quod non sit eorum auctoritate sancitum. Petere igitur & deare, nihil aliud, quam vti restituantur ex religiones, quæ tandiu conseruauere Remp. & statum imperij. Ne barbariem quidem ipsam posse dissimulare, quemadmodum vtile sit ac salutare, retineri Deorum numina, & religiones inueteratas. Aram certe victoriæ nominatim ab omnibus exposci tam fidum illud & amicum Imperio Romano Numen, illam quæ tantum terrarum, tot triumphos adiecerit Cæsarum gloria. Huic religioni pueros insueuisse; perseuerarent igitur senes, posteritas imitaretur. Nam quod Imperator olim Constantius abrogauerit Deæ suum cultum, nequaquam id stabile decretum fuisse, ideoque principibus esse cauendum, ne sectentur exempla, quæ certissima iudex omnium rerum ætas improbarit. Quam porro iurisiurandi, formulam, quod fidei pignus, quem fœderum tenentem fore, si ara Victoriæ maneret abolita ac deleta? Nominis eius religionem inferi solitam fuisse testimonijs & Sacramentis, quæ si spernere ac violare temeraria mortalitas insuesset, finem fieri maximo principum ipsorum præsidio ac tutelæ, quorum in verba nequicquam iuraretur. Quam obrem, Principes ceteri sibi potius ad exemplum legerent instituta Constantij; quod dies, vsusq. damnasset, ab ominarentur. Eligerent habitos honores dijs, deabus, ritibus ac cæremonijs antiquis.

Suam

Suam cuique religionem esse, suos Deos; & illum, quāvis contrarius ac diuersus à veterum institutis noua sacra suscepisset, delectatum tamen ad eò patriæ religionis imagine reliquijsq̄. vt nihil de prisco Sacerdotū iure demutaret, inscriptiones & monumenta, templorum origines, nomina quoque conditorum, & quicquid ex inclita illa maiestate superesset, admodū religiosè veneraretur. Urbem quoque Romam, atque sacrum illud imperij domicilium, & theatrum omnium terrarum, si funderet humano more vocem ac loqueretur, sic esse locuturam. Iam se grauem annis, & senectute venerabilem, repetere ac vindicare ceremonias auitas, & patrios ritus, & suæ libertatis iura, Deosque, qui Capitolio deiecerint hostem. Siquid nō placeret in antiquis institutis; at scirent optimi principes, omnem disciplinam, & emendationem esse contumeliosam, quæ grandæuis adhiberetur. Adempta Vestalibus priuilegia, quæ ordo ille antiquitus obtineret; per virginum iniurias ærarium creuisse; manere omnium testamenta, præterquam, si quis agellum legasset Ordini. Quorsum hæc omnia pertinere, si non eò pertinerent, vt fatalia sacra deijcerentur etiam infra liberos & seruos? Sed habere genus humanum dignam huius rei mercedem, sterilitatem agrorum, & anni spes elusas, & publicam famem. Annum exaruisse sacrilegio. Id si tortè non crederent, reputarent, quàm largas antea semper segetes & messes effuderit tellus, & hanc magnæ matris tacitā quasi vocem interpretarentur. Abesset verò tā indigna vox à principatu tam moderato, ac iusto, vt dicerent,

Vesta-

Vestalibus fuisse detrahendum, quod accederet alienæ religionis cultui. Debere sua cuique satis placere, nec vllum adeò speciosum esse titulum posse, quo titulo, Deorum administris honeste auferrentur possessa tot annorum vsu. Iam quidem etiam Diuum Valentinianum seniore e cælo spectare sacerdotum lacrimas idq. suæ domus probrum auersari; accedere Gratiani quoque nomen, & famã, cuius improuidum factum fraterna cura tegendum esse. Nunquam eum adspernaturũ fuisse legationem & Senatum, si solus deliberasset. Hæc & alia Symmachus, eloquentiæ forma, quæ propria fuit illius viri, nempe per interrogatiunculas, & minuta quædam puncta. Grandior, & latior Ambrosius, acri simul & leni maiestate contra ea disseruit his ferme rationibus vsus. Nequaquam urbem Romanam, si loqui posset, appellaturam esse vindices ac seruatoros eos, sub quorum tutela, tantũ non præda hostium fuisset, quiue, nisi anser obstreperet, inuadi Capitolium paterentur, ac exitio quodammodo rerum omnium indormirent. Potius diuersam illius fore vocem, qua profanos sacrorum ritus, & fædo pecudũ sanguine manantes aras abominaretur, atque sic diceret. Camillos, Atilios Africanos fuisse, qui seruarint Arcem, qui protulerint Imperij terminos, onustoq. spolijs curru mœnia sint inuecti; horum se armis ac virtute stetitisse simul, & creuisse, nõ victimarum extis & fibris. Quidnam tunc profuerit Ara Victoriæ, cùm Romanus triumpharetur Imperator, & captiuus propemodum orbis ageretur? Agnoscere se Numinum fabulas, & commenta, quæ frustra coluerit in hunc diem;

diem; pœnitere vanitatis, cupere admodum emendari, nec pudorem in ea re suum vllum fore, si prouecta iam & grandæua sanaretur. Etiam illud esse inter causas, & incitamenta, quò citius resipiscat, quia scilicet intelligat laborare ciues suos circa Diuinitatis fidem, neque satis explicare, quidnam esset illud, quod loco Numinis haberent, quodq. facerent Deum. At non ita Christianam religionem hæsitare; certum huic & exploratum esse diuinæ vocis oraculo, quod cœca Gentilitas, per suspiciones atque coniecturas, perq. scelera & pudendas ambages indagaret. Si Vestalium ordo, sancti quicquam haberet aut sinceri, non tantopere laboraturas de priuilegijs ac immunitatibus, re vili, & sordida. Primam virginittatis esse laudem in contemptu rerum earum, quæ decus illud expugnare possint; nihil autem posse magis quàm opes & diuitias inuitamenta voluptatum. Sacerdotibus quoque Christianis nuper adempta fuisse, quæ ternerant olim, nec tamen exoptulasse quenquam; non omnia quærelis, & lamentis impleuisse. Famem ipsam, quæ violatarum religionum iustissima pœna iactetur, etiã aliàs incubuisse terris cùm eæ maxime religiones colerentur; & mox eam insecutam esse fertilitatem, quæ large solaretur accepta damna, & votis omnium cumulate responderet. Mores patrios, & instituta maiorum, non adeo tenaciter esse retinenda, quin mutentur in melius & exuantur. Nequaquã apud illos omnia fuisse meliora, sed semper aliquid afferre diem, quod olim numerari possit inter exempla; quodq. rudes annos, & absurda primordia rerum arguat.

arguat, Victoriam temere consecratam fuisse diuinis honoribus, & illatam caelo, quæ nihil aliud esset, quàm Dei munus, & virtus militum, & casus. Quam fore speciem religionis, & pietatis, quod spectaculum, quam sanæ Reip. formam, si ficta hæc Dea Romæ ipsa in sede publici concilij stet sublimis, eique circumfusa sacrificantium turba, nidore ac fumo victimarum inuoluatur. Egregiam verò fidem, egregium Sacramentum, quod huius autoritate Numinis constet. Quantò sanctiora vincula, si iurantes obligentur, vni Deo, quem semotum ab omni concretione mortali, videmus atque intelligimus mente, qui cuncta videt, & audit, qui nec fallere potest, nec falli. Hæc Deorum nomina, quæ vana veterum superstitio sibi sinxerit ac somnauerit, tot cladibus afflixisse Romanum Imperium, & clarissimos Imperatorum hisce quasi velatos infulis ad exitium ruisse. Repeteretur omnis antiquitatis memoria; quo purius ac sanctius quique sacra fecissent; hoc tunc estiora Indibria & exempla ipsos præbuisse rerum humanarum, De nostris; quem in hoc genere maiorem fuisse Pompeio? At hunc postquam regna regesq. subegisset, occubuisse mancipij manu, tanquam ad contumeliam inanium sacrorum ostentaretur humano generi, & tanquam ostenderet ipsamet sacra, quæ sequerentur bona Sacerdotes suos. De barbaris autem ac extremis vt omittantur alij, Cyrum & Hamilcarem, insigniter elufos propemodum ante aras, quas hostijs, & thure cumularant. Illum cecidisse muliebribus telis, hunc absumptum eodem igni, quem Dijs accendisset, Hæc fœre capita

ta

ta orationis & sententiæ, qua Symmachus ab Ambrosio confutatus, non potuit obtinere Christianæ religionis probum, atq. dedecus, ut ritus, & sacra gentium inualescerent. Inerant orationi pleraq. alia disputata subtiliter, acutè, cum dolore, cum ira, clementer & benigne, in Symmachum, in Principem, in mores, in tempora; Sed ego persequi omnia necesse non habui, quia scilicet prompta, & obuia cuilibet extant. Hoc difficile certamen incidit Ambrosio, cum grauiora certamina nondum adessent illa quidem, sed tamen appropinquarent, cumq. malorum origo, Iovinianus, & Maximus, & Valentinianus, & Iustina spe, metu, & suis quisque consilijs aut causis attinerentur. Nondum in Italiam irruerat Tyrannus; nondum transfugæ atque religionis desertori maturæ res erant ad promendum scelus; & Augustam imminentem seditionibus, filij rudis adhuc atastardabat. Ita fracto Symmacho modicum otium erat Pontifici, atque hoc ipso tempore Mediolanum venit, Augustinus, quod ex Manichæo furore propugnaculum religionis, nomini Ambrosiano catholica res debet. Nos conuersionem eius & baptismum, & primordia narrabimus, ingenti gloria vrbs Mediolani, cum ex IV. vitis, quorum cælestibus litteris, & doctrina Christianus nritur orbis, duos inibi factos, inibi renatos eadem propè pagina coniungamus, & prodeat Augustinus ex Ambrosij sinu. Augustinus Africanus natione; ciuitate Tagastensis; loco nobilis fuit. Parentes Monica & Patritius memorantur. Hic præmatura morte sublatus; illa processit in extremam senectam,

femina sanctitatis eximia, & desperati postea filij pœnitentiam, ac ex pœnitentia gloriam illam ingentem adsecuta suis lacrimis. Natalis annus puero, quo Lollianus & Arbetio consulatum inchoabant. Is simul atque loqui, & explicare gressum cœpit, apparere signa magnæ indolis, ad vitia, siue ad virtutem, prout, in hanc, siue in illam partem inclinaret. Tanto magis anxij, & solliciti parentes, niti, & sedulo agere, vt flecterent in melius, neque sinerent perire materiam ingentis publice priuatimq̃, decoris. quantum ille progredere tur ætate, tantum ipsi curam augentes, dare mores, vrbaneitatemq̃ puero, destinare studijs artium queis ad magnæ fortunæ cultum excitaretur, ante omnia, vt pius, pudicusq̃. enaderet, ad laborare. Ac ille quidem, licet polleret ingenio; tamen neque primas litterulas adamabat satis, neque cætera puerili institutione respondebat voto; contumaciam, & leuitatem, & quæ alia vitia sunt ætatis præfererat. Mox etiam libidines & flagitia grandiorum exarsere. Extant ipsius litteræ, queis cælesti postea gratia cumulatus obiecit, hæc probra sibi, omneisq̃. paruas & graues culpas dolenter est detestatus. Madaura est vrbs in extremis Getulis, contermina Numidiæ, nec procul ab ipso Tagastensi municipio, quod Augustino natale solum memorari. Ea in vrbe præceptis eloquentiæ poeticisq̃. fabellis imbutus, ac ideò vâcors & inanis, mittitur Cartaginem ad Philosophos. Cartago studiorum inclita sedes erat hoc tempore, & sapientiæ causa, tota illuc Africana iuuentus confluebat. Ibi vitiorum illecebræ, & malorum inuitamenta, parati comites, administri, & lasciuente

uiente sodalium grege, pestis & exitium in promptu, statimq. iuuenilis licentiæ princeps Augustinus erat. Tumultuari, & amare, spectaculis interesse, timere superbia, quã plurimis illudere, nihil ferme patriũ ad morem, donec Deus ipse perditõ adolefcẽti, veluti per gradus, & per quãdam tanti muneris interualla, salutis viam patefecit. Adamauerat ille præsertim Marci Tullij Ciceronis vbertatem, eiusq. ferme lectitabat libros, ex quo leuiter animum ad studia litterarum appulisset. Accidit autem aliquando, vt cum legeret illius Oratoris Hortensium, quo Philosophia diuinitus est laudata, fastidium repente conciperet omnium humanarum rerum, in amorem sapientiæ totus raperetur. Sordebant omnia, præ studio summum illud bonum inueniendi, cuius pulchritudinem atque speciem cerneret animo, vestigia, & ingressum non videret. Inde maior mœror, & sollicitudo, e solidæ virtutis cupidine, quã quanta fuerant oblectamenta vanissimarum rerum. Super omnia torquebat anxiam cupidãq. recti mentem illa res, quod in eo ipso libro, quem non secus ac vitæ normam, & officij magistrum amplecteretur, littera de Christo prorsus erat nulla; Christi nomen autem à matre sæpius olim ingestum atq. cõmendatum obliuioni tradere nullo modo posset. Ita multum ac varie fluctuatus vertit demum ad sanctiora monumenta veteris testamenti, quorum augustissimam esse authoritatem inaudisset. Ibi fore sibi quietis exordium, & finem errorum cœperat fortè sperare. Sed longe aliter euenit. Namque statim vbi romanæ pompæ flosculisque verborum assuetus incidit horridulã illam & simplicẽ in antiquitatem, euilũere præ Tullio diuini vates, nec mora, quin sacra

Biblia fastidiose ac superbe reijcerentur. Sicuti redū-
 cem ex longinquo nauem, proximamque portui
 transuersi nonnunquam aquilones retrò medium in
 pelagus abripuere, moxq̄. diuerso flatu secundante
 pristinum eadem repetititer, simillima tēpestas fuit,
 quæ salutis portu detraxit Augustinum, vt lento ac tu-
 to postea cursu reueniret. Postquam sacra volumi-
 na inspexit, & contempserit, incidit in Manichæos ho-
 mines, qui egenum veri, & studio consistendi prom-
 ptum inanibus, captiosis quibusdam interrogatio-
 nibus implicatum ad sua deliramenta traxere.
 Ibi, ab nono decimo ætatis anno, ad trigessimum ter-
 tum, quatuordecim ipsos annos, grande mortalis
 æui spatium, corruptus idem & corruptor, fallens, &
 falsus Augustinus egit. Manichæi finitimi Priscillianis-
 tis, alias, ipsi proprias & suas hæreses habebant, quæ
 mixtæ cum prauissimis illorum opinionibus, & con-
 fusæ corpus in vnum, sectam efficerent portentosam
 ac deformem; fallaces, voluptuosi, callidi, conflati
 ex vitijs omnibus, & tamen arte mira compositi ad
 simulationem pietatis. Auctor nominis eius Manes
 furore & amentia similis nomini; dogmata præcipua
 hæc ferebantur. Duos esse Deos; frugi quidem alte-
 rum, alterum verò nequam; & ex illo meliori Nu-
 mine, tanquam ex fonte animos hominum hauriri.
 Christum inane nomen, ac sine corpore vmbra
 fuisse, cuius in vicem, simillimi oris homo pependerit
 è cruce. Nequaquam fore iudicem eum extremo vo-
 luentium sæculorum die finitæ mortalitati. Matrimo-
 nia impermissa, nullas leges, profanos esse, qui car-
 nes

nes edant. Præditas ratione mutas animantes, homini peccandi necessitatem; mali dæmonis instinctus, queis ille sollicitet animos nostros, haud vlla ratione posse declinari. Inerant alia fœda dictu, quorum elati fiducia, spem Ecclesiæ Catholicæ vniuersam irridebant, se se Cælo caros æternæq. vitæ securos gloriabantur. Ad ea nimirum saxa scopulosq. cum adhasisset Augustinus, nulla inderatione poterat auelli, propugnabat accerrime sectam, & vti magna ingenia, quamcunque semel in partem incubuere, vi, pertinacia, modis omnibus inualescunt; sic amplexus ille Manichæos, veluti familiam ducebat, & mirificus eorum antistes habebatur. Tunc Monica deplorare perniciem filij, nullam capere partem quietis, iungere pio fletu noctibus dies, & nollet peperisse. Tenet fama, cum pia mulier in hunc modum afflictaretur, oblatum ei de cælo iuuenem, clarissimo circumfusum lumine, qui clementer ipsam affatus, interrogauerit, ecquæ causa consternationis foret. Illa Manichæam pestem, & lethalem filij morbum referente, pronunciatum ab eodem cælesti iuvene, fore Augustinum in tuto; eiusque rei signum ac pignus Monicam vidisse pari secum ab latere vestigio stantem filium, eatenusq. deinceps anxiam fuisse mulierem, vt diuinæ benignitatis opus vrgeret precibus, nec omitteret humana remedia, ex quibus illud memoratur. Inclitæ sanctitatis Episcopus erat Cartagine, quem constantissima fama sequebatur, tanquam haustam è cælo, diuinæ sapientiæ vim sacro contineret pectore. Cum eo mulier agit, postulat, vt eripiat Manichæis

nichæis Augustinum, & vocatum in certamen ab ea improba mente deducat conuellať. disputando. Ac Episcopus quidem recusare prouinciam, defugere munus, cū ita diceret, inflatum esse iuuenem opinione sui, temerarium, & ferocem, neq. ratione pugnandum cum ingenijs eiusmodi; permetteret sanandum veritati ac tempori; nam se quoque pari morbo laborantem olim ea medicina conualuisse. Matrona tamen integrare lacrimas, obtestari per Christi crucem, & per communia vota, ne se irritam dimitteret. Fertur Episcopus ad ea, cælesti spiritu commotus, mirifica verba pronunciauisse, quæ vulgata per Africam, oraculi deinde auctoritatem habuere. Non enim potest, inquit, perire filius talium lacrimarum. Has progressiones ad salutem habebat Augustinus, & mysterijs hisce destinabatur Ecclesiæ patronus ac defensor ex infectatore, & hoste, cū tamen ipse nihil minus agitaret. Mox & Fausti congressus accessit, qui sectæ coargueret vanitatē, animumque flagrantem studio prauitatis illius traduceret ad alia omnia. Celebre Fausti nomen erat inter Manichæos, ipseq. adeo, magnifico incessu, elato supercilio, raro sermone famam augebat. Prorsus fulcire stabula Manichæorū existimabatur auctoritate sua; & vulgò ad ipsū ibant, respōsa diuini iuris accepturi, vt quæq. nodus aliquis torqueret. Eo cum homine colloqui vehementer Augustinus cōcupiuit, & auidissime, dū Cartaginē ex lōginqua peregrinatione veniret, exspectabat. Postquā venit, accedit Augustinus, & vniuersam suā de vno trinoq. Deo, de Christo liberatore generis humani, de animorum origine ac fine dubitationem effundit in
finum

finum illius; quæ fidem iuuēt, quæ trahant in diuersum, ex media philosophia patrumque litteris exponit; rogat, vti suam ipse sententiam edisserat vicissim, statuatur ambigendi modum pro diuturna illa sacrarum litterarum affectatione, qua cognita isthæc, & penitus animo comprehensa super omnibus habere possit. Sibi neminem adhuc satisfacisse de rebus tantis acquirenti ac disputanti. Enimvero Faustus veluti deprehensus in arcto, subterfugere primò, ac trigiuersari, longis, & non inuenientibus exitum sermonibus extrahere quæstionē ac detinere. Vt verò tantò magis instabat Augustinus, certaq. & definita, non cōtorta & implicata requirebat, ingenue fateri cœpit, hæere sibi quoq. rationē, nec ad ea, quid respondendū esset, extricare. Simplicitas & incitia hæc Fausti vehementer à Manichæis alienauit Augustinū, vt ex vno coniectans omnes, facillè statueret apud animū suū, quàm esset inanis & absurda secta, cuius princeps ad præcipua capita trepidaret, seq. tatarū rerum omnino rudem fateretur. Ex eo tempore, neq. Manichæus, neq. Catholicus Augustinus, tædio difficultatum, quæ versarentur in religione, cœpit ad veteres Academicos inclinare, qui sustinēdo ab omnibus rebus assensu, & nihil affirmando aut credendo, tantas humani animi ærumnas vitassent; horū laudare sectam, hos veri cōpotes dicere. Sed ab ipso non longe aberat veritas, appropinquabatq. tēpus quo rudis in hunc modū integerq. discipulus admoueretur magistro catholicæ religionis Ambrosio; iā occulta ratione Mediolanense struebatur iter, & latentes causæ profectiois eius emergebant, ex ipsa met arte, quam factitabat. Quippe, cum traderet eloquentiæ præcepta iuuentuti, eiusque facultatis, vti tunc erant tempora, facillè princeps habebat.

haberetur, coepit paulatim auditorum fastidire mo-
 res & ingenia, quæ super natiuam barbariem & aspe-
 ritatem, insolecerent etiam societate vitiorum, & cer-
 tamine iuuenilis licentiæ. Inde migrandi consilium
 Augustino, tacitaque meditata nouæ sedis ac do-
 micilij. Roma est ad id potissimum visa. Sic vela
 dat in Italiam frustratus dolo matrem, quæ retinen-
 di vel prosequendi studio ad mare vsque fuerat pro-
 secuta. Sed nec Romæ diu erat futurus. Ibi pa-
 rato domicilio, & facile ad discendi studium, ob sui
 nominis famam excita iuuentute, mox pari tædio ir-
 requieta mens occupatur. Tum vrbe tota dispersæ
 Manichæorum quisquiliæ, tum discipuli ipsi minime
 Romanis animis fraudantes identidem pacta mercede
 Doctorem, nouæ conditionis cupiditatem iniecere,
 statimq; Cathedra Mediolanensis tuit in promptu. Ita
 Mediolanum tetendit Augustinus, antecedente virum
 fama, quæ Ciuitati carum eum expectatumq; face-
 ret. Ambrosius ante omnes auebat cognoscere sum-
 mum ingenij, & videre, quis ille tanto mentis acumine
 tam cæcam ageret vitam, neque posset vsquam confi-
 stere, vagus, mobilis, & salutis cupidine præceps in
 exitium. Quare, familiarissime accepit aduenientem,
 & summa deinceps cum honoris ac beneuolentiæ signi-
 ficatione tractauit. Vicissim Augustinus captus admira-
 tione Pontificis, reuereri sanctimoniam illius, cre-
 bro ventitare domum, & quotiescunque ad populum
 concionaretur, quam attentissimum sese auditorem
 præbere. Ac primò quidem inani studio ferebatur il-
 luc & curiositate comparandi facundiam hominis cum
 ea fama,

ica fama, quam obtineret; mox penetrauerit sensa se-
 rioq. pepulit animi oratio plena veritatis & fidei,
 nec iam numeros, & sonitum, & inania, sed solidam il-
 lam doctrinam cum Manichæorum vanitate compara-
 bat. Id initu fuit Augustino, se tandem ad Ecclesiæ Ca-
 tholicæ authoritatem aggregandi, profitendiq. nomē
 inter lauacri cælestis candidatos. Nam postquam
 conferendo diligenter capita, & pondere sententiarū
 examinando, simul attente consideranda subtilitate,
 qua diuinus orator concluderet, partiretur, explica-
 ret omnia, sensit, nihil ijs rebus, quæ dicerentur, inesse
 fucati; profecto hic salutem, hinc portum, & exercitiæ
 menti quietem ac terminum ærumnarum est arbitra-
 tus. Et Augustinus quidem hoc modo securam in sta-
 tionem ex diuturna iactatione deductus contractas a-
 nimo sordes eluebat; donec Baptismi tempus adue-
 niret. At Monica relicta olim in littore; deserto emq.
 filium profecuta flebilibus votis, teneris lamentis, spe,
 metu, desiderio, & quæ alia fert animus maternus;
 cū diutius non posset ferre cupiditatem, & anxiem;
 cepit haudquaquam illud muliebre consilium, vt va-
 stum præcideret æquor, & in Italiam caros ad ample-
 xus nauigaret. Hoc fermè tempore Mediolanum
 peruenerat incolumis haud patuo pretio nauigatio-
 nis, & periculorum, cū sua viscera & curas Augusti-
 num inuenisset in Ecclesiæ limine, simulque nacta
 esset diuini spiritus Ambrosium, cuius imitatione
 ac exemplo mores, & vitam ipsa suam informa-
 ret. Augustinus, & hortatu matris, & verita-
 tis studio, quotidie vehementius in Ambrosium.

ferrebat, sauebatq; pectoris arcana, & intimos animi
 sui recessus, & quicquid sompulorum ac molestiarum
 anxia cohiberet mente, penitus in illius sinum effun-
 dere. Cum ea cupiditate ac studio crescebat simul
 admiratio viri, & quò propius mores ac instituta Pon-
 tificis intueretur; hoc magis ipsum tanta veneratione
 complecti, credere summum hominum, cum cetera
 integritate, & abstinentia, tum præcipue, quia nullis
 eum muliebriter addictum esse voluptatibus animadu-
 uertebat. Etenim eo morbo contactus ipse, ac è sua
 vacordia coniectans alios, neminem posse carere ta-
 libus arbitrabatur. Tanto maior apud illius animum
 Ambrosius, captabatq; aditum familiari colloquio,
 quo se multiplicibus nodis exsolueret, habiturus instar
 oraculi quicquid lingua illa caelestis effaretur. Verùm
 ea res erat impedimento, quòd negotia & curas, tam
 priuatae vitæ, quàm publici muneris in singula ferè
 momenta sic descriptas habebat Ambrosius, vt ferè
 vacaret nunquam. Nunc in propatulo supplices
 erant audiendi, nunc in secreto consultandum; modò
 sacra, distinebant, modò trahebatur ad profana; & si
 qua fortè talium occupationum intercapedo fieret,
 legendi vel scribendi cura succedebat. Porro pars
 ea vacui temporis districtior & intentior erat omni
 negotio; vt quamquam promiscue aditus pateret vul-
 gòq; accederent plurimi; verecundia tamen interpel-
 landi vel apud paratos oriretur. Ita saepe ingressus
 Augustinus oratione meditata; semper discessit irritus,
 eòque desperans & noua subeunte tristitia. Namque
 cum non nisi breuis alloquij facultas daretur, ipse
 vacuas

vacuas aures, & remotis a sibi intentum vni sibi Pontificem requireret; sic fiebat, vt extremo illo salutis portu prohiberi se tamquam sacrilegum & temeratum existimaret. Attamen cupidine veri, tædioque varietatis eius, in qua versaretur, frequens aderat concionanti, sicuti supra memoratum est, & singula illius verba sibi vitæ suæ sollicitus interpretabatur, si fortè posset ibi vestigium aliquod quæsitæ tam diu, & nusquam adhuc repertæ pacis inuenire. Præcipuum inter antiqua deliramenta caput erat de hominis creatione, quod pulcherrimum diuinæ benignitatis opus Manichæa prauitas lacerabat impuris mædacijs; nec sanè ipse conquire dogma poterat Augustinus, quoties dissentanea, & pugnancia, & indigna multa reputaret. Ea væcordiæ pars Ambrosij rationibus primùm omnium est sanata, diuinosque vultus Augustinus, & in hac mortali coagmentatione cælestem effigiem, vnde mox ad cætera gradum faceret, agnouit. Simul intrauit animū contemptus humanæ gloriæ, cui ad eam diem miseris modis in seruiet, & parua dictu res, commotam iam antea mentem ipsius, ab eiusmodi curis penitus auertit. Nam, cum Alipio, & Nebridio comitibus aliquando per urbem incederet, coniecit fortè oculos in mendicum hominem, quem grauidò frustulis, & alia corrogata stipe, sinu, la sciuentem, tota quantum pateret via non capiebat. Tunc inuasit Augustinum illa cogitatio; Ham infelix Augustine? Vagus & egenus ille tam lætam agit vitam, foedaq; paupertas opipare seipsam alit. At te tuis negotijs implicatum æternus habet mœrorum neque partem vlla mitantæ alacritatis vnquam

mutua

quam adipiscere. quanto satius fuerit, abiectis edacibus curis, & spreta vanitate sæculi, in Deo bonorum omnium authore conquiesse? Hæc secum tunc Augustinus, hæc deinde sæpe apud contubernales Alipium, & Nebridium, cum deploratione sui status exposulabat, donec paulatim omnes ad summi boni studium indagationemque conspirarent. Res postulat, quoniam in mentionem incidimus viri aliàs memorandi, ut originem studiaque eius, & quo principio se ad Augustinum aggregauerit, repetamus. Alipius Augustini municeps, par genere, maior opibus, proximus ingenij gloria, nec minus animo turbulentus, eiusdem quoque fuerat auditor, cum ille domi cœtus haberet iuuenum sectantium studia. Cartaginem quoque magistrum affectatus ab eius latere non discedebat donec cum Alipij patre simultas Augustino, atque inde mutua suspiciones orirentur. Ex eo tempore, consuetudine intermissa, retenta caritate, suspensi inuicem, alter ab altero, sicuti fit, officia pristinae salutationis expectabant. Mox ipsa sibi caritas familiaritatis inuenit viam hoc aditu. Vetus ars, ut memorauimus, fuerat Augustino, tradere dicendi præcepta iuuentuti, eamque domi cœptam artem, Cartagine nobilis ea tempestate declamator factitabat. Cum igitur quodam die solita tractaturus eloquentiæ mysteria confedisset, adfuit vna cum cæteris gregalibus Alipius. Incidit autem is fortè locus Augustino, ut in circenses ludos materiam ac segetem omnium malorum inueheretur. Ei ludicro deditus prope ad insaniam Alipius oratione tota vehementer est commotus, & quæ dicebantur in commune, dicta sibi priuatim interpretatus, statuit apud a-

nimum

nimum suum, ab eo in posterum oblectamento refuge-
re, nec insanis vulgi voluptatibus amplius immisceri.
Ita scholis dimissis Augustinum adit vltro, & exposito,
quantum fastidij concepisset, erga spectaculorum ina-
nia, gratias agit castigatori iuuenilis licentiæ, magistro
morum, authori salutis suæ, isque suspitioni ac simul-
tati finis, pristinae consuetudini principium fuit; quæ po-
stea crevit in tantû, vt ex eo tēpore nusquā ferme diuel-
lerentur, perpetuâq. vitæ societate instituerent. Et Ali-
pius quidē in hunc modû, Nebridius verò pari generis
claritudine, nec ingenio litterisue minor, cū in Car-
taginiensi studiorum sede, sese ad Augustinum contu-
lisset, desiderio postea viri Mediolanum ad illum est
profectus. Ita studijs, & opinionibus, & ipsa fluctu-
antis animi varietate coniuncti Augustinus, Alipius, &
Nebridius anxiam inanibus curis vitam agebāt, donec
ad contemptû humanarum rerû excitarentur illius ad-
monitu spectaculi, de quo paullo antea est memoratû.
Sed Augustini tamen animû insanæ voluptatis appeti-
tus, & importunæ recordationes, atq. pertinax illa con-
suetudo, quâuis diuina face succensum, veluti frigida su-
perfusa re stinguebant, nec è cœno emergere ipsum pa-
tiebatur. Haud occultû erat ei, quo genere morbi defi-
xus teneretur, & quæ sibi tēdēti ad salutē obiecta moles
foret. Ita q. ducere vxorē agitauit reputans id salutare
fuisse multis, magnosq. viros impares cœlibatui, matri-
monio remediû inuenisse. Præterea, ré esse legitimā, sa-
crā, & sancitā autoritate cęlesti, neq. aliud honestius le-
uamē fesso laboribus ac studijs, quos affectatio sapien-
tiæ graues & quotidianos requirit. Alipius cōtra differe-
bat, debilitari mētē vxorijs curis, rem esse tædij plenam

ac

ac molestiæ, nec relinquit tempus aut locum excolendo animo, si fœmina pessimum rei litterariæ venenum Penatibus inducatur. Non diu tamen hæc, neque factis constanter. Quippe simplex animi inuenis, & in eum diem modice tentatus illecebris eiusmodi, postquam in sua ratione consilioq. perseverantem Augustinum vidit, motus est auctoritate viri, & profecto fructum ac utilitatem inesse rei, quam ille tantopere appeteret, statuit ipse secum, idemque nuptijs haud obscurus imminebat. Quamobrem instigator ex diffusatore factus Alipius, vt puella tali matrimonio digna quæreretur instare, nauare in id operam, & ipse sibi ducendæ vxoris exemplum illud appropere. Monica quoque mater lares firmare nura, & exultanti iuueniliter filio vinculum illud iniicere per commodum arbitratur, simul ad baptismi celebritatem atque lætitiã rata pertinere, si legitimus maritus atque daturus Ecclesiæ suam sobolem id mysterium iniret. Ea diuini spiritus fœmina, cum nihil tamen inconsulto Numine transactum vellet, cumq. cerneret animo difficultates, & angustias, quas vxoria res, & illa perpetua conditio secum adferret, adfiduis precibus instabat, petens, vt, si futurum esset id utile connubium, eius rei signum aliquod è cælo mitteretur, atque sibi tantum lucis oriretur animo, quo posset cernere diuinam voluntatem. In somnia quoque & nocturnas imagines obseruabat, si fortè aliquod nuptiale visum occurreret, totaque obuersa in eam curam erat, ne præceptus Augustinus in iugum ageretur. Verum enim uero, sicuti manebat arcana prouidentia, & destinatio-

ne:

ne fixum, ut liber ac solutus ille pontificio serua-
tur muneri; ita nulla muliebrem animum eiusmodi
pepulis imago, quæ suspensa & nutantia consilia stabi-
liret, æstimalet. Perturbata, & confusa quædam ob-
uersabantur, quæ sollicitarent potius, quam instanti-
bus curis expedirent mentem. Interea tamen Augu-
stinus ipse procabatur captus forma virginis, quæ nõ-
dum matura viro nubilibus annis appropinquabat.
Habebat (cur enim tegere velimus memorata flebili-
ter ipsimet & glorioso dolore iactata) habebat igitur
adductum ex Africa scortum, & paruulum inde filiũ,
de quo alibi dicendi locus erit. Hæc ad matrimonij
famam percussa muliercula, ne mox per dedecus a-
blegaretur, vltro concedere domum statuit, & abiit
irata muliebriter amico, irata leuitati, qua sese in illud
vitæ genus coniecisset. Ab eius discessu, mœror ingens
occupauit Augustinum, ipsaq. libido, pabulo subtra-
cto, vehementius est irritata. Simul tamen, ut aliàs ac-
ciderat, ex ipsa desperatione tædium, & ab rebus hu-
manis alienatio, moxque varietate mira, pristina cupi-
ditatum tentamenta successere, & nuptiæ dum agitan-
tur, nouæ mulierculæ locus fuit. Rursus hæc exacta
domo, simulque iustæ desiderium vxoris omissum, &
paullo post iterum eius mali subitura dulcedo. Inte-
rea solutus Augustinus modicum ad tempus foedis vin-
culis totus erat in contemplatione diuinarum rerum,
& diuinæ doctrinæ latices hauriebat. Tunc ipsius Dei
naturam agnouit, puram, sinceram, & segregatam ab
omni concretionem mortali. Tunc liberam unicuique
voluntatem, initium peccandi, eumque malorum om-
nium

nium esse fontem animaduertit. Tunc alia multa, quæ veluti constrictum, implicatumq. nodis animum tenuerant, clarissima diuinitus circumfusa luce illius ob oculos consistere. Ac ne quid omnino reliquum fieret ex Manichæis deliramentis, res etiam accidit opportuna confutandæ diuinationi, cuius artis præcipuus affectator ad eam diem Augustinus fuisset. Ea res in hunc modum perhibetur. Mediolani per ea tempora vir quidam erat opulentus ac nobilis Firminus nomine, quo non turbidior alter ambitionis occupatione, & honorum decursu. Is imminabat fortè Magistratui, quem alij potentes, & gratiosi petebant ita, vt repulsæ probum & ignominiam fore penes Firminum appareret. Igitur postquam quotidie magis labate petitiō, infidāq. omnia præbebant sese, nec largitioni, cæterisque candidatorum artibus magnopere locus erat; vertit ille ad Mathematicos quod genus hominum sperantibus fallax, in omni semper ciuitate capitale fuit ac perniciosum. Nec Augustinus cuiquam in eo numero secundus habebatur, prædictionum exitu nactus auctoritatem, & omni genere litterarum inter primos eius æui. Igitur ad eum accedit Firminus, & cum ipso loquitur de statu, & conditione rerum suarū, quæ spem iuuent exiguam, quæ contra metū inioiant, prompta, & infida, quid fauoris & gratiæ, quid suspitionum, & varietatis in tota petitiōne versetur, exponit. Petit, vt è siderum positu, ac ex dimensione natalis horæ differat futura, & an ex eo certamine discedere superior, queat. Fortè congruerat, vt Nebridij sodalis hortatu, rationibusq. permotus Augustinus diffidere inciperet

inciperet arti, & nihil in ea constans atque sincerum esse suspicaretur. Itaque consultorem haud moratus, ire ipsum, & alia potius agere statim iubebat; totam diuinationem haud quicquam habere certi, somnoque simillimam esse. Enimueró trepidus ille, & quasi prædicta vitare, vel ex animi sententia componere posset, vigeat importunus vti particeps imminentium fieret, nataliumque seriem in id ipsum euolebat, quã ex parente suo vniuersam accepisset. Is pater eius hominis, magnus & ipse diuinator fuerat, in tantum euecta vanitate, vt nascentes quoque domi catulos distingueret horarum momentis, atque singulorum exitus ad sideralem normam exigeret. Tantò attentior in exortu filij obseruauerat omnia minima maxima, & iam inde à primo vxoris conceptu sedulus, cum amici sui seruam eodem tempore ferre vterum cognouisset, atque comperisset inquirendo, partus vtriusque maturitatem in eundem mensem incidere; cum ipso rem ita composuerat amico, vt quodocunque faminarum ventres aperirentur, mitterent inuicem nuntios, ac ne quod omnino momentum negligeretur, excubarent. Mensis, dies, hora, conuenerant, & auxerant vanitatem vtrinque destinati nuntij, cum pari cursu precipites alter alteri obuius fuissent. Ea Firminus Augustino cum narrasset, aperiendo fato promptum expectabat. Contra ille reputans, eodem siderum afflatu, & eadem adspiratione natis, quàm diuersa fors obtigisset, conferensque magnam Firmini fortunam, cum tenui, & obscura conditione Vernæ, primò quidè seipsum increpuit, qui reitam incertæ tã diu pertinaciter ad

Ff

hæsisset

hæssisset; deinde verò conuersus ad Firminum, nonne
cernis, inquit, haudquaguam eam nobis esse cum
cælo sideribusq. cognationem, quam venditare diui-
natores amant, nec posse vitam futurosq. casus ho-
minum inde coniectari, vbi paria principia paresq.
causæ, diuersas, imò contrarias humanæ conditionis
imagines fingunt? Hæc aliaq. in eandem sententiam
ab Augustino dicta, nec ex eo tempore præfaga Ma-
thematicorum placita in ipsius animo locum habe-
bant. Magnis inde progressibus, & ausu felici con-
tendens in ipsum Christianæ doctrinæ portum, fortè
in monumenta diuini Platonis incidit, eaque lectio
fuit instar luminis, quò certiore compendio illuc per-
ueniret. Nam Euangelica oracula de molitione vni-
uersitatis huius, ac de Numinis æternitate miris ambu-
gibus inuoluta reperit apud Platonem, lætusq. con-
gruente testimonio Philosophi, mox ad sacra volu-
mina mentem adiecit. Simplicianus, vti memorauit,
pictatis idem litterarumq. summus agebat Mediolani
venerandæ vir authoritatis, neq. gratiosior alius a-
pud Ambrosium. Cum eo sibi de rebus suis Augusti-
nus agendum putauit, quandoquidem ipsius Ambro-
sij congressu, & colloquio propter occupationes ar-
ceretur. Et ille sese peregrino facilem præbuit, flagran-
tiq. sua sponte iam satis, nouas adhuc faces admo-
uit, memorans nobile per ea tempora exemplum Vi-
ctorini, qui postquam Catholicæ veritatis pulchritu-
dinem s. mel adamasset, abruperat omnia inuitamē-
ta, Christum vt sequeretur. Nec leue simul momentū
impollendo penitus ad salutem animo. Potitianus vi-

Prætorius

Prætorius attulit. Is cum per eos forte dies ad Augustinum pro familiaritate venisset, epistolasq. magni Pauli iacentem in Abaco librum inspexisset, accidit, ut ex alijs alij sermones orirentur, indeq. Potitianus ipse in mentionem D. Antonij Anachoretæ delapsus, quemdam huiusmodi casum narraret. Se videlicet aliquando vnâ cum tribus alijs ex aula prodijisse in suburbanos hortos inuitatû amœnitate loci, quo tempore Cæsar theatralibus ludis intentus id vacui temporis daret. Tunc igitur, cum varios rami-tes & varia spatia bini pererrarent, prout quosq. casus aut sermo congregasset, duos processisse longius in auia & deserta, progrediendoq. delatos in tugurium vili desuper regete defensum ab imbribus, cætera peruium & apertum, quo sanctissimi mortaliû abditi, remotam ab omni strepitu vitam vivebant. Ibi aulicos homines inuenisse descripta codice, quæ Diuus olim Antonius gessisset in terris, ea carptim ut delibassent, id subisse desiderij, ut cuperent ipsi quoque talem instituere vitam, confestimq. de medio cursu ambitionis, & honorum deflectentes in easdem sese solitudines abdidisse. Nobilis ea fuerat aulicorum hominû, & omnium fermè sermonibus celebrata cõuersio, quam ut secum ipse reputauit Augustinus, maiore quàm antea flamma subitò est correptus, ipseq. corripiens Alipium, qui simul interfuerat ei sermone, tremenda intonuit voce, quid patimur? quid audisti? & alia deinde tanto spiritu ac vehementia, ut subito stupore defixus Alipius, non oculos, non vultum illius, non deniq. sustinere sonitum posset.

Ef 2 Habebar.

re, pronunciauerantq; Medici, non alia posse ratione laxari pestilenteis angustias, quàm si quotidianum illud docendi munus intermitteretur. Vt igitur exopta dies adfuit, qua die, redituri post bimestrem auditores, non sine verborum apparatu solennique cohortatione dimitterentur, locutus vsitata, Cassiciaeum Briantæos in colles abiit, inde postea suo tempore ad lustrale Sacramentum rediturus ingenti regionis illius gloria quod hodieque decus iactant. Briantia situm populosque multis scriptoribus memoratos, hac data occasione, non in comparationem ingenij referam, sed quia nunc primùm incidit mentio regionis huius, plurimaque nobis ibi suo tempore materies occurret casuum & actionum, quæ in Mediolanensis Ecclesiae rebus incidere. Est eo nomine collis Porta noua in meridiem exeuntibus, quatuor, & viginti millia passuum ab urbe, sedes olim Regum, & arx valida, quod in scriptura scepra saxo, nuperque reperta marmoreæ tabulae & quadrati lapidis moles portarum item nomina, & stantes adhuc ad radices pagi, Colonia & Pedecastellum testantur vltimi quoque Regis tumulum videre maiores nostri, cum isto in vertice aperirentur fundamenta templo. Vna parte leniter accliuus, cætera confragosus & abruptus, quæ nitet vitibus & vario pomiferarum arborum genere, quæ dumis & vepribus, & cauitibus horrescit, solita nimirum vicissitudine rerum omnium ac varietate, cum mutata montis facie, ibi hodie sit silua, & squalor, vbi aula, vbi turre fuere; rursus aspera olim & inuia floreant amœnissimo nunc vestita hasque sibi

sibi vices luserit insana potestas æui. Habet in summo
 sacram adem D. Victori Martiri, nec longe inde D. Ste-
 phani ades fuit, cuius extant fundamenta tantum, &
 ruina, totusq; vertex cum lato in omneis cæli plagas
 dorso, possidetur Ecclesiæ, nomine sacris faciundis. Ex
 Montis huius nomine [vulgò Briantiæ montem dicunt]
 circumfusa longe lateque regio nomen accepit. Brian-
 tios & Briantæos promiscue scriptores appellauere
 gentem, quæ lambro & Abdua clarissimis inclusa flu-
 minibus incolit ab extremo agro Moguntino Leucum
 vsque, tum in planitiem ex patiante terra, tum in colles
 assurgente. Sed nominis in vniuersum origo in ma-
 gno sententiarum est ambitu ac varietate, antiqua &
 clara Briantiæorum initia tradentibus alijs, iam inde scî
 licet à Brianto Troiani generis principe, qui fixerit illò
 in colle sibi domicilium & sedem; alijs verò conferen-
 tibus rem in Aenobarbi tantum tempora. Quippe
 Briganticas eius copias, cum illuc subductæ, quandam
 patriæ terræ similitudinē admirarentur, sublatis milita-
 riter vocibus, Brigantiam ingeminasse; inde nomen
 postea mansisse genti. Gaudentius Merula Græcum
 elicit sonum, quo montium altitudines & summa iuga
 designentur; quidam etiam, ob vini copiam & saporem
 iudicium id ex aduentantium ebrietate nomen auruma-
 vere. Regio tota, spatio accelo, in orientem Cenoma-
 nis, in occidentem Orobis obtenditur, Moguntinum
 agrum in meridiem attingit; septentrionalia eius pul-
 santur vasto Abduæ fluminis gurgite, quæ vicini la-
 cus brachium admittit. Colligit millia passuum, in
 longum duodecim, in latum septem, figura & situ, quæ
 bubulo

bubulo corio expanso Geographorum vulgus adsimilauit, ego bipenni potius adsimilauerim, cum eam faciem attente dimentiendo sim contemplatus, plurimos numerat vicos, ex quibus, capita verum antiquitus censentur, Aliate, Missalia, Garlatum, Bripium, & cōfessa Græco nomine, loci fertilitatem Eugeon patria Benedicti Sociaci, quem ætatis nostræ principes admirati carminum gloria, inuidendum Augusto poetam dixere, eaque publica fama iuuenem secuta est. His oppidis subiecti sunt pagi, quadrageni, quinquageni, sexageni, maiores minoresve, & cedit eorum plerisque ipsa oppidorum magnitudo vnde regimen in cætera superantq. capita plebium ipsæ passim plebes. Ita, quinque regionibus vniuersa Briantæa prouincia terminatur ac definitur, extra quem limitem, nihil est Briantæi sanguinis & iuris; atque contermini quidam pagi, siue propter immunitates & priuilegia, siue propter cæteram eius nominis gloriam, quoties, vt in id corpus assumerentur, efflagitauere, publicè sunt confutati. A Peregallo, & Alliate, & Herculeo [locorum ea sunt nomina, vnde initium regioni] Coloniam vsque, campestris fere est tellus; nisi quòd montium articuli passim, & depressæ leniter valles occurrant. A Colonia, montanus tractus assurgit ambitu magno, eoque in tractu collis est ipse, qui genti nomen dedit. Vbi conscenderis, velut æquoris immensi subiecta panditur planities, quæ oculis terminare non possis, siquidem Mediolanum versus intendas; nam cæteris in partibus, pictas quasi tabulas contemplare tanquam ex propinquo, quatuor lacus obuersantur, Annonius, Epylis, Serius, & Eugeon,

geon, tum Abdua, Leucenses, orbij, Bergomates, idq; spectaculum quanuis fessam recreauerit oculorum a-
 ciem. Amœnissima sanè pars, & feracissima Briantiæ
 totius, & digna, quæ daret olim iura subiectis, atque
 primos conditores haberet sua in sede. Pauci ibi no-
 uere diuitias & luxum, indigena nemo dominũ nouit; vi-
 uitur opibus antiquis, quæ, nec auctæ, nec imminutæ du-
 rant in modicis penatibus, quantulas ante trecentesi-
 mum, aut eo amplius annum, durasse constat ex publi-
 cis tabulis, ex priuata quoque traditione, & fama. Sim-
 plices aui, torui parentes, modesta iuuentus per tantũ
 xui accipiunt illa vicissim transmittunt, & seruant. Agri-
 cultu delectantur; mercimonijs, & quanuis ampla ne-
 gociatione, rem facere sordidum ducunt; irridentque
 stolidoseorum spiritus, qui bonam maiorum fortunã,
 & lucra variasq; pecuniæ vias nobilitatem appellant.
 Ac si quando cum hominibus eiusmodi in contentione
 venere dignitatis, non dubitant patria feramenta, &
 auitos ligones, ponere ante quamlibet fœdam ori-
 ginem vr bani fastus & superbiæ. Sed nec ibi sunt adul-
 teria seueris matrimonijs ac aterna inter con-
 iuges fide; sinceræque ac certæ originis hæres illum
 paruum agellum, illos iuuenos excipiet, neque no-
 stri penates inficientur seruili sanguine, cum nullus a-
 lienus vir, nulla mala manus fulciat atque circumstet
 sponsam, causa, & initium peccandi. Præcipui pagi
 tractus huius sunt Tænio, Verganum, & Naua, quos pa-
 gos singulæ fere familia, antiquitus tenent. Tænionem
 & Nauam, alij Timorem, & Nauim dixere loci faciem
 intuentes, est que modica planities interiecta, quam
 alueum

alveum olim fuisse lacui seniores affirmant. Non lōge à Vergano, Barra mons visitur nomen idem vrbis, quā inenarrabiliter urbem perijsse queritur Plinius inter alia ciuitatum funera. Sunt item ibi in vicino monumenta Regis Desiderij, de quibus referam cū in Longobardica tēpora narrationem perduxero. Briantia sic iacet, salubritate cæli, atq. temperie, quam colorati vultus, & robora virorum monstrant. Agri, mōtes, aquæ, suas ad certamen prope dotes effundunt; nec alibi præstantius est quicquid optare possit hominum vita. Ingenia sunt amœna & apta, siue litteras & aulam, siue priuatæ vitæ quietem adamarint. Multas quoque domos nobilitauere arma, & manent adhuc eorū posteri, qui, cū ad bellū inter gregarios exissent, redire dignatione principum aucti, culti regū donis, & nacti opes, queis domus ille hodie inter primas florēt. Nec minor gloria singulis pagatim populis quādo cūq. pro salute imperij dimicandū fuit. Ac primò quidē Franciscus Sfortia, deinde verò Carolus V. gentem vniuersam virtutis, & fidei causa iussere immunem & liberam esse ab oneribus ac tributis, quæ cæteræ seruientium terræ quotannis pendunt. Non in iugera asses vestigales soluere, non obnoxios esse capitum & ostiorū exactio- ni, non hyberna militibus præbere, tātūm ad bella pro- dire paratos esse, meritos nimirū, sua, & maiorū gloria, vt sola ipsis virtus imperaretur. Factiones olim & con- traria procerū studia magnis cladibus adflixere Brian- tæum nomē, fuitq. ibi pæne noua ciuiliū armorū facies, cū non suę potentię causa, sed tantūm ob alienas iras diuisi in hęc illamue partem hostiliter populi mutuā in perniciē sæuirent. Nunc alta pax habet gentem, fractis

earū familiarū opibus, quæ veluti regnū exercebant, atq. pauentibus inueteratā iā Austriaci maiestatem imperij, si qui forte truces & auidi sanguinis extiterent. Semper tamen existunt aliqui veluti magistri cædis, & vltionū eaque commendatione, primò nomen & famam, deinde exsilia, & proscriptiones & miseram extorremque senectam adepti. Cassiciacum occasio digrediendi, est ad montani fere tractus i adices in Missaliæ regione collis inclytus armorum & litterarum gloria. Ibi nobilis Grammaticus. Verecundus nomine, non inamœnum agrum, & vrbānam in eo villam habebat. Is ibi liberaliter concessit hospitium Augustino, quem Monica mater, & filius Adeodatus, æternusq. Comes Alipius profecuti. Psallendo quam iucundissime, contemplandoq. cælestia totum illud bimæstre spatium transgere simul omnes. Cùm iam October esset in exitu, vulgoq. Doctor Augustinus expectaretur vrbānæ iuuentuti, binas ille litteras pro se Mediolanum misit, alteras quidem ad Præfectum Vrbis, queis & morbum, quo tentari cœptus erat, & vitæ genus quod meditarietur, excusaret; alteras verò ad Ambrosium, quarum sententia fuit huiusmodi. Iam pridem esse, cùm desiderio Catholicę religionis teneatur, cumq. ad filios Dei aggregari per Baptismum cupiat. Adhuc pio voto malitiam veteris hominis, & prolatandi dulcedinē obstitisse, prohibitūq. peccatis suis exsequi re ipsa, q̄ spe & cogitatione tacitus agitaret. Nunc tandem radios diuinæ bonitatis exoriri, quę cæcas tenebras discuriat, seq̄. ad salutem vocet. Perere suppliciter, vt pro illa profunditate doctrinæ, qua ceteris antecel-

Iam, velit indicare sibi, qua potissimum lectione præparare animum possit, quem sibi maxime fore salutarem librum putet. Ad ea rescripsit Ambrosius; legeret Esaiæ vaticinia; ibi vitale pabulum fore. Non dum sacris monumentis ea lux interpretum accesserat, quæ nihil iam finit in obscuro, tectasq. suis inuolucris oraculorum ambages, haud facile quisquam euolueret, nisi talium litterarum vsu diuturno contritus foret. Ob id Augustinus pertæsus obscuritatem, qua verborum mysteria, perplexosq. sensus ægre admodum eluctaretur, in præsentia codicem deposuit, magister olim, & interpret earum rerû futurus. Interea, maturum proficendo inter candidatos nomini tempus aderat, & redire Mediolanum, parata cohors Baptismo, Augustinus, Alipius, & Adeodatus. De Alipio satis multa supra collocauimus; Adeodatum genitum ex Africana illa meretrice, omni sua indulgentia nutrierant, pater Augustinus, & auia Monica, euaseratq. puer indolis mirificæ, nec aliã ex illegitimo natali præter paternæ culpæ labem præferebat. Acerimus ingenio, portentosa memoria, doctrina & grauitate, tantus, vt miraculi magnitudine ipse parens inhorresceret. Cùm igitur hi simul omnes Mediolanum venissent, inerebuisseq. fama de ipsorum conuersione ac baptismo, tanta bonorum omnium facta est gratulatio, quantam ob ingens iam Augustini nomen fieri par fuit. Quippe fauentes doctrinæ ac ingenio, præsidium ibi vel maximum fore Catholicis rebus aiebant, tantusq. destinabatur prædicatione communi, quautum postea sensit Ecclesia. Ambrosio ante om-

neis lætum fuit adiungi Catholico nomini tale robur, quo maxime tempore malus Dæmon furias Arianas obarmaret. Prima rudimenta, queis veluti monstraretur Ecclesiæ, pastoralisq. curæ partem occiperet, fuere populares circa Pontificem Ambrosium excubię, per quas nocturni chori psalmos alternabant leuamina mœroris & solatium malorum. Præfecturæ in cæteros, vt cuique modestia & authoritas dabantur, ne quid per licentiam tenebrarum intra sacros fines humanæ hūciuitæ temeritas auderet. Monica & Augustinus, haud vltimum ibi locum obtinderant, vinorum hic, illa sui sexus magistra; neq. vel Ambrosius alibi plus fidere, vel ipsi populares alios magis vereri. Ab hoc rudimento spectatū satis & probatū Augustinū Ambrosius admouit sacro fonti, futurusq. patet gentium, cælesti partu cum suis estrenatus. Haud postea diu Mediolani Augustinus fuit, tactus videlicet patriæ desiderio, seq. ibi fore popularibus suis haud inutilem arbitratus. Haud fuerit alienum desiderio & memoria, quam vrbi nostræ Augustinus & Monica reliquere, prosequi quodammodo discedentes, & memorare tristem casum, quo fœmina illa spiritus Angelici liquit mortalem hanc vitam, antequam natale solum attingeret. Id accidit ad Ostia Tiberina, cū ibi dies aliquot morarentur expectandę transmissioni. Porro initia progressumq. morbi, & momenta deficiētis Augustinus in hunc modum memorauit. Soli Augustinus & Monica quodam die accliuēs fenestræ, ex qua in subiectum hortum despectus erat, sermone de rebus diuinis instituto, æterna gaudia, Numinis naturam, & alia,

& alia, quæ captum humanæ mentis exsuperarent, agitabant. Percurrebant inde cælum & sidera, mundum vniuersum, & ipsum hominem, cui cuncta deseruirent, rursusque feiebantur in Deum fontem, & authorem rerum. In eo sermone, cum ab utroque multa dicta suauiter ac iucunde fuissent, & ipsa commemoratione desiderium accenderetur, exarsit Monica vehementius, & filium afflata est in ea verba, vt diceret, nihil iam in se esse moræ ad decedendum, ac nescire quid vltra cunctaretur. Inde mœror Augustino, & erumpebant lacrymæ non secus atque si mortuam in conspectu parentem haberet. Quippe vicinæ mortis omen id statim fuerat interpretatus. Mox febris occupat Monicam, sequuntur febri alienationes, & deliquia, quæ ferme vitæ finem antecedunt, & nono postquã agrotare cœperat die, spiritum exhalauit. Hic Monicæ finis fuit. Posterior Augustini vita & gestæ res in Hipponési Pontificatu, & aduersus Ecclesiæ Catholicæ rebelles certamina, indeq. tot libri, & erecta in illius ingenij admiratione Africa, nostrarum iam hinc rerum, & litterarum terminos ac fines egrediuntur, decuitque materiem eam vniuersæ Historiæ scriptoribus relinquere, potius quàm vt assumeretur in partem operis, quod creuit sua nimium etiã mole. Mediolano discessit Augustinus anno quarto postquã venerat, tertio postquã exeret animum in Catholicæ religionis viam, qua tamẽ in supputatione mira varietas implicat autorum, & Casar Baronius, qui omne religionis eum litteris cõsignauit, in eo sibi errore obiectum fatetur. Nos haud vnquã assueti cõtrouersijs, quos extricare numeros licuit eos notasse

Simpli-

simpliciter habuimus satis. Sed maiore discordant lité
Canonici Lateranenses, & Augustinianns ordo, cū
vtrique, sui nominis authorem ita iactent Augustinum,
vt honorem eum abrogare alteris conentur. Expedi-
tius autem fuerit, omnino rebus pacem facere, arguen-
do scilicet ordinis vtriusq. credula nimium vota piāq.
simplicitatem, quā huic, aut illi parti adsignare tan-
tæ originis gloriam. Cū enim Augustinus, ab ipsa
conuersione biennium fere Catholicæ fidei rudimen-
tis insumperit, varius adhuc, anceps, & inter alternas
fluctuantis animi propensiones, sine veteribus vitijs ma-
gis quā cum vlla solida virtute; cumq. post baptismū
abierit interiecta breuissimī temporis mora: non equi-
dem video, qua cura, quaue authoritate, quoue etiam
otio, potuerit fundare collegia, congregare mortales,
dare disciplinam, & alia, quæ poscerent opes, & va-
cuum animum, & temporis interualla. Quos verò
Canonicos instituit in Hipponensi Pontificatū sub cer-
tis legibus & vitæ norma, quæ congrueret Apostolicis
institutis, id conuenit fuisse quoddam Ambrosiani
ordinis imitamentum, de quo quidem ordine scri-
bendi locus erit, magis quā Augustinianorum, aut
Lateranensium originem ac stirpem. Hæc tamen &
alia relinquenda suis tenebris censeo materiem inge-
nijs, & oblectamen otij, si qui fortè, hinc aut, illinc la-
cessere disputando aduersarios volent. Tempore,
quo profectionem in patriam parabat Augustinus, duo
quædā accidere Mediolani, quorū vtrunq. memorauit
ipse postea populo Hipponensi, admiratus in vno quidē
seueræ paupertatis innocentiam, in altero verò, pa-
ternæ

terne curæ magnitudinem, quæ duraret etiam in mortis tempora. Eos ego quoque casus memorabo, atque finis hîc mihi Augustini rerum erit. Grammatici, siue litterarum doctoris, hypodidascalus erat antiqui moris homo, pauperior etiam, quàm pro illo obscuro nomine & arte. Is cùm nummorum forte summam inuenisset, exhorruit subito quasi pollueretur alienæ rei contactu; neque conquiescebat, donec exonerasset argentum. Proponit omnibus de more locis, vnde posset recipere si quis pruniam amisisset. Mox accedit ille, cui sacculus exciderat, editisq. notis & argento recepto, volebat statim ingenita liberalitate remunerari raram fidem, & innoxias manus vltroque pecuniæ partem offerebat. Grammaticus enim uerò recusare, tergiuersari, nolle omnino quicquam accipere. Rursus ille, tantò magis instare ac offerre, projicere sacculum ac denuntiare, quemadmodum haud alia conditione inde semissem esset laturus domum, ne scilicet ingrati animi notam eodem momento penatibus inferret. Cùm id ipsum affirmando ac profitendo, iacentem humi pecuniam negligeret, abiturusq. porrò videretur inani dextra; victa domum est hypodidascali pertinax modestia, & argenti partem accepit ille quidem, sed mox in pauperes diuisit. Parua fortasse dictu res, & minime digna politicis auribus atque supercilio; sed ego prætermittere non debui quod Augustinus ipse tanti fecisset, vt & custodiret litteris, & haberet inter exempla. De altero casu sic idem refert. Adolescenti cuidam homini de plebe cùm pater decessisset, recenti adhuc luctu funestaque

demo.

domo, creditorem accessisse fraude mala, se ueroque
 vultu pecuniam efflagitasse, quam defunctus olim ac-
 cepta nulla syngrapha persoluisset. Anxium iuuenem
 cum neque posset inficiari nomen, & dissolutum esse
 tamen suspicaretur, nocturno patris admoni-
 tu reperisse aduersaria, queis argueret
 dolum. Eius rei famam acce-
 ptam fuisse lætis ani-
 mis
 inter nostræ immortalitatis
 argumenta.

